

KIDISAFE

Kidisafe: Säkerhetsfostran inom småbarnspedagogiken

Brita Somerkoski (red)

Kidisafe:
Säkerhetsfostran
inom småbarnspedagogiken

Utgiven med stöd av Brandskyddsfonden 2022
Svensk versionen utgiven med stöd av Konstsamfundet 2024

Kidisafe: Säkerhetsfostran inom småbarnspedagogiken

Utgivare: Åbo universitet, lärarutbildningen, Raumo, Kidisafe-projektet

Redigerad av: © Brita Somerkoski

Layout: Terhi Taikavaara, Viestintätoimisto Luminar, www.luminar.fi

ISBN 978-952-94-9219-0 (mjuka pärmar)

ISBN 978-952-94-9220-6 (PDF)

När texten till detta verk citeras direkt eller som citat ska källan anges.

Förord

För barn är miljön mycket viktig, för det är där barnen ska få möjlighet att uppleva och upptäcka. Där ska de kunna klättra, krypa, svänga sig, försöka igen, undersöka och beröra på ett tryggt sätt. Det är därför svårt att främja säkerheten utan att försämra den stimulerande miljön. Säkerhetsfrämjande åtgärder är alltid en balans mellan risker och möjligheter i ett barns omgivning.

Brandsäkerhetsjippon för små barn har arrangerats inom alla räddningsområden i hela Finland under flera årtionden. De flesta barn tycker att det är ett spännande och roligt att prata om brandsäkerhet och annan räddningsverksamhet. Eftersom attityder utvecklas långsamt hos små barn är det viktigt att de upprepade gånger ges möjlighet till positiva upplevelser av säkerhets- och räddningsarbete.

Våren 2020 startade Kidisafe-projektet med utvecklandet av en säkerhetskommunikationsmodell, som räddningstjänsten kan använda sig av då de besöker barngrupper och informerar om säkerhetsfrågor. På svenska har modellen fått termen säkerhetsverkstad. Syftet med arbetet är att stödja småbarnspedagogernas och räddningspersonalens möjligheter till god säkerhetskommunikation med barn.

Kidisafe-projektet är unikt. Enligt modellen är det barngruppens pedagog, som sköter undervisningen om säkerheten, men barngrupperna får också besök av personer från räddningsverket. Genom att olika vuxna talar om säkerhetsfrågor vid olika tidpunkter och att de medvetet använder ett barnvänligt språk, ges barnen mer tid att ställa in sig på ämnet och inläringen befästs.

Modellen, som visar hur man kan tala om säkerhet med barn, riktar sig till småbarnspedagoger och personal inom räddningstjänsten och bildningsväsendet samt till forskare. Detta material lämpar sig även som en handbok. I början av varje kapitel finns en sammanfattning och i slutet finns frågor att använda och fundera över. Materialet bygger på finländsk lagstiftning. För den intresserade finns den teoretiska bakgrunden till Kidisafe-projektet att läsa i den finska ursprungstexten: Kidisafe – turvallisuuutta varhaiskasvatusympäristöihin. På projektets hemsida kan man även få information på engelska: <https://sites.utu.fi/kidisafe/>

Kidisafe-projektet har genomförts vid olika enheter i Raumo. De barn och föräldrar som deltog i studien är från Raumo. Föreståndaren i daghemmet Rauman pikkunorssi, Anne Toivonen, biträdande föreståndaren Eero Rantanen och småbarnspedagogen Marjaana Korpi har aktivt deltagit i utvecklingen av daghemmets säkerhetskultur och har med sina bilder sammanställt projektmaterial. Dagensgrupperna Roihut och Naavat var involverade i projektet. Daghemspersonalen har deltagit i forskningsintervjuer.

Mikko Puolitaival, Sauli Lehtimäki och Jarno Heinilä från Satakunta räddningstjänst har implementerat dagislektioner i säkerhetsinformation i praktiken. Marita Neitola, Lauri Kemppinen, Serja Turunen och Tarja-Riitta Hurme från universitetet har genomfört projektets utbildning, liksom doktoranderna Mikko Puolitaival och Tiina Ranta. Tack till projektets styrgrupp och särskilt till Ulla Soukainen från Egentliga Finlands regionförvaltningsverk för samarbetet med att publicera utbildningsmaterialet. Tack för stödet och uppmuntran från emerita professor i småbarnspedagogik, Inkeri Ruokonen. Vi önskar Inkeri Ruokonen lyckliga pensionsdagar.

Artiklarna som ingår i den finska versionen har valts med tanke på dem som arbetar med säkerhetsarbete i småbarnsfostran, så de ska kunna ha nytta av innehållet. Antti Tarponen från universitetet har tagit fram marknadsföringsmaterial för projektet och Ilmari Wärrä har hjälpt till med webbdesignen. Förhandlingar har förts med Joel Vuorisalo om daghemmets säkerhetslösningar. Det pedagogiska live-rollspelet EduLarp kom till projektet som en idé av Lauri Kemppinen. EduLarp-utmaningen antogs också av Kerttu Junnila och Helimajja Parjanen med Roihut-gruppen. Vuxenintervjuerna gjordes av Jonna Kesäläinen. Ett stort tack även till Tessa Rautiainen, som skrivit en masteruppsats om projektet. Tack Helga Rajala för översättningen av verket till svenska. Den svenska versionen blev möjlig tack vare Konstsamfundets stöd, och består av valda delar från den finska versionen. Tack för det.

Tack än en gång till alla som har varit aktivt involverade i genomförandet av projektet. Tack även till Brandskyddsfonden. Utan ert ekonomiska stöd hade det inte varit möjligt att ge ut detta verk.

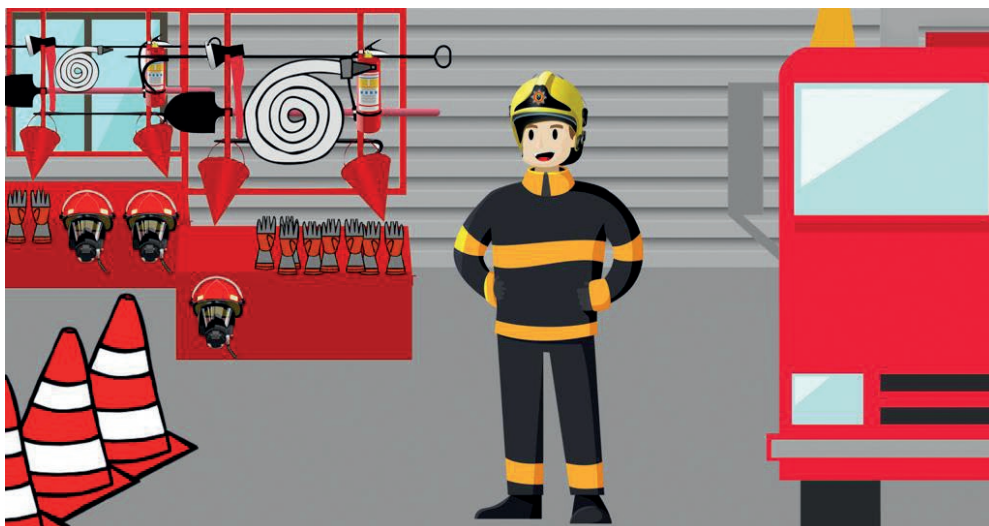
Rimito 1.12.2023

Brita Somerkoski

Tidpunkten för publiceringen är intressant, för i välfärdsområdesreformen är säkerhetskommunikationen splittrad; räddningsinsatsen har flyttat till välfärdsområdena, men småbarnspedagogiken förvaltas av kommunerna.

Innehållsförteckning

Förord	5
Innehållsförteckning	7
1 Att bygga en god säkerhetskultur inom småbarnspedagogiken	8
2 Brandsäkerhet i barnfamiljer – ur föräldrarnas synvinkel	20
3 Aktörsinriktad räddningsplan för förskolan	30
4 Barn lär sig säkerhetskunskaper: Identifiering av farliga föremål och egenskaper	42
5 Kidisafe-säkerhetsverkstad för barn inom småbarnspedagogiken	52
6 Barn lär sig genom att leka	66
7 Pedagogiskt rollspel som säkerhetsutbildningen i daghem	78

1

Att bygga en god säkerhetskultur
inom småbarnspedagogiken

1 Att bygga en god säkerhetskultur inom småbarnspedagogiken

Brita Somerkoski, Åbo universitet, lärarutbildningen, Raumo

Anne Toivonen, daghemmet Rauman pikkunorssi

Eero Rantanen, daghemmet Rauman pikkunorssi

Med begreppet säkerhetskultur avser man ett genomgående och heltäckande säkerhetsinriktat tankesätt, som styr den grundläggande verksamheten, en förståelse för risker förknippade med det grundläggande arbetet och en förmåga att förutse faror. Till säkerhetskulturen hör gemensamma attityder, värderingar och uppfattningar som ledningen och de anställda har till individens och miljöns säkerhet. En god säkerhetskultur förutsätter att alla inblandade både måste förstå och vilja agera på ett sådant sätt att faror inte uppstår. Säkerhetskultur skapas i sociala miljöer och är till sin natur dynamisk och anpassningsbar.

Det här kapitlet beskriver:

- verktyg och metoder för att upprätthålla daghemmets säkerhetskultur
- en säker tillväxt- och inlärningsmiljö
- hur man leder säkerhetskulturen i daghem.

Inom småbarnspedagogiken är det daghemsföreståndaren, som definierar och skapar säkerhetskulturen. Säkerhetsåtgärderna som beskrivs i detta kapitel bygger på försöksverksamhet i daghemmet Rauman pikkunorssi, som är ett undervisningsdaghem i Raumo. Försöksverksamheten bedrevs under daghemmets två första verksamhetsår. Innehållet i kapitlet bygger på temaintervjuer med daghemsföreståndaren och den biträdande föreståndaren. Den här artikeln behandlar säkerhetsledning i småbarnsundervisning. Genom att analysera materialet kunde vi se att en säker daghemsmiljö består av fem olika helheter, som presenteras mer i detalj.

Säkerhetskultur inom småbarnspedagogiken

Inga generaliserbara metoder har utvecklats för att utvärdera den övergripande säkerhetskulturen i daghemsmiljöer. Säkerhetskulturen kännetecknas av faktorer relaterade till organisationen och individen, samt processerna mellan människor. Säkerhetskultur kan anses bestå av såväl individuella som gemensamma värden, attityder, uppfattningar om kompetens och beteende. Säkerhetsledningen, det vill säga

hur förmanen leder säkerheten, är en viktig del av skapandet och upprätthållandet av en säkerhetskultur (Health & Commission, 1993; Reiman, Pietikäinen, & Oedewald, 2008)

I tidigare studier beskrivs säkerhetskulturen utgående från ett säkerhetspedagogiskt perspektiv, och indelas i sociala, psykologiska och fysiska faktorer. En central del av säkerhetskulturen är aktörernas kompetens, vilket i säkerhetspedagogiska studier vanligtvis indelas i allmänna kunskaper och särskilda färdigheter (Somerkoski, 2018).

Det här kapitlet beskriver utgångspunkterna för säkerhetskulturen i en ny förskolenhet, som under sina två första verksamhetsår ägnat särskild uppmärksamhet på säkerheten. Normgivande gränsvillkor i lagar, förordningar, regler och instruktioner relaterade till inrättandet av en trygg daghems- eller förskolenhet, diskuteras bara kort i den här artikeln.

Den fysiska miljön

Säkerhetskulturen för ett nytt daghem eller en ny förskola byggs redan i planeringsfasen. En småbarnspedagogisk miljö, som huvudsakligen är utformad av icke-dagispersonal, ritas på formgivarnas skrivbord. Utgångspunkten för designen är att lokalerna är hälsosamma och säkra. Vid driftstart i gamla byggnader kartläggs hälsa och säkerhet, till exempel ventilation och ytmaterialens lämplighet, innan verksamheten startar. När det gäller möbler och konsumtionsprodukter, såsom leksaker, definierar både lagstiftningen och Säkerhets- och kemikalieverket (Tukes) detaljer som rör produkt- och materialsäkerhet.

Olyckor är den vanligaste dödsorsaken för barn under skolåldern. Barn är olycksbenägna, och konsekvenserna kan bli allvarliga. På så sätt kan en skada till följd av en olycka påverka barnet resten av livet. Vid forskning om olyckor med barn under skolåldern utelämnas vanligtvis mängden mänskligt lidande från forskningen. Det är tydligt att ett barns olycka orsakar förändringar inte bara för barnet självt, utan också för hela familjens liv, och i vissa fall sträcker sig förändringarna även till försörjningen för barnets familj. (THL, 2022)

I daghem bör särskild uppmärksamhet ägnas åt installation och fastsättning av inventarier, eftersom det är möjligt att barnen kommer att använda dem på ett annat sätt än den ursprungliga designern eller tillverkaren av produkten avser. En sådan icke-normativ situation är till exempel barn som klättrar på skåp. Om skåpen inte är fästa i väggen eller golvet kan barnet bli under de fallande möblerna och skada sig allvarligt. (Somerkoski, 2017) Barnets psykofysiska och socio-emotionella utveckling påverkar möbleringen och utrustningen i daghem märkbart. I grupptrymmen för små barn bör man ta hänsyn till att barn sätter saker i munnen. Det är väsentligt att utrustningen på daghem är barnorienterad; speciellt bör man vara uppmärksam på låsbara möbler,

såsom hopfällbara sängar eller skåp, samt andra utrymmen där ett barn av misstag kan fastna. Dörr- och fönsterlåsmekanismer i daghem ska vara sådana att de i en nödsituation lätt kan öppnas och användas som nödutgång. Å andra sidan bör dock låsmekanismerna vara sådana att barnen inte själva kan öppna dörrar eller fönster.

Beslut om daghemmets placering och omgivande miljö fattas under planeringsskedet av daghemmet. Tung trafik, riskområden som oinhägnade vattendrag och socialt oroliga områden är inte de bästa möjliga platserna för ett daghem. Intill daghemmet finns ofta en gårdsplan. Den ska vara lättillgänglig och erbjuda en varierande och trygg verksamhetsmiljö, där barnen kan utforska miljön, röra sig och leka fritt. Viktiga säkerhetsrelaterade faktorer på daghemmets gård är trygga staket och grindar samt att området är lätt att övervaka. I småbarnsverksamheten ingår även verksamhet utanför daghemmets gård. Därför bör lämpliga gå- och cykelvägar planeras intill daghemmets port.

De mänskliga resurserna

Lagen om småbarnspedagogik (540/2018) bestämmer behörighet, personalstruktur och gruppstorlek för daghemspersonal. I sin tur bestämmer statsrådets förordning (1586/2019) storleken på daghemspersonalen. *Kommunen, samkommunen eller den privata serviceproducenten ska se till att det finns tillräckligt med sådan personal som uppfyller respektive behörighetsvillkor som avses i detta kapitel inom småbarnspedagogiken, så att syftet med småbarnspedagogiken kan uppnås och så att också stödbehoven hos barn med funktionsnedsättning och övriga barn kan tillgodoses.*

För att tillgodose behoven inom småbarnsundervisningen ska kommunen ha tillgång till en speciallärare i småbarnspedagogik. Med beaktande av barnens behov och målen med småbarnspedagogiken, kan även annan personal anställas. Ett sådant daghem som avses i 1 § ska ha en föreståndare som ansvarar för verksamheten.

Antalet behöriga anställda kan vid behov vara flera, men antalet barn får inte överstiga det maxantal som bestäms av förskollagen. Personaldimensioneringen ska uppfyllas under hela verksamhetsdagen. På ett daghem ska det i fostrings-, undervisnings- och vårduppgifter finnas minst en person med yrkesmässig behörighet enligt lagen om småbarnspedagogik (540/2018), per högst fyra barn under tre år (1 yrkesutbildad person/4 barn), per högst sju barn som fyllt tre år och som deltar mer än fem timmar per dag (1 yrkesutbildad person/7 barn) och per högst 13 barn som fyllt tre år (1 yrkesutbildad person/13 barn), om barnen deltar i småbarnspedagogik högst fem timmar per dag.

I lagen om småbarnspedagogik föreskrivs också att man bör ta hänsyn till om det i barngruppen finns barn med behov av stöd, eftersom det påverkar såväl antalet

barn som personal: *Om det på ett daghem finns ett eller flera barn med funktionsnedsättning eller barn som behöver sådant stöd som avses i 15 a § 2 mom. eller 3, ska detta beaktas i antalet barn eller i antalet anställda som avses i 1 mom., om det på daghemmet inte finns en assistent för sådana barn. Assistenterna ska inte räknas in i dimensioneringen enligt 1 mom.* (Lagen om småbarnspedagogik 16.12.2021/1183)

Bestämmelser om personalstorlek har preciserats genom ändringen i förskolelagen från och med den 1 augusti 2021 genom att förbjuda avvikelser från föreskriven storleksordning av någon anledning som har samband med personalens frånvaro. Avvikelse är inte tillåten ens för oväntade situationer. Regionförvaltningsverken och Valvira har utarbetat ett handledningsprogram för småbarnsfostran. Där ingår övervakning av dagisbemanningens tillräcklighet och barngruppernas storlek. Övervakningsverksamheten startade i början av år 2020. (Valvira, 2022)

Attityd, professionalism och säkerhetsansvar

All daghemspersonal har stort ansvar att dagligen vaka över barnens säkerhet. Därför är det viktigt att personalen kan identifiera säkerhetsrisker och att de har en proaktiv inställning till och förståelse för säkerhetsriskerna. Daghemsföreståndaren har som uppgift att leda utvecklingen av säkerhetsattityden hos personalen och barnen, men också föräldrarna och tillfällig besökare. En god säkerhetsledning kräver att föreståndaren aktivt stöder sina personal i arbetet kring säkerheten. (Ranta & Martikainen, 2019)

Markera alla nycklar tydligt.

I daghemmens verksamhetskultur uppstår ofta hastigt uppkomna praktiska eller pedagogiska problem, som den anställda själv måste lösa. Daghemmets hektiska vardag tillåter inte alltid att pedagogiska lösningar hinner diskuteras med föreståndaren, utan personalen arbetar väldigt självständigt. Det är viktigt att daghemspedagogerna är inriktade på att beakta säkerhetsaspekterna då de planerar olika aktiviteter, vare sig det är att åka på utfärd, att pyssla eller övervaka lekar inne och ute. En säkerhetsinriktad anställd observerar daghemmets säkerhetsavvikelser, rapporterar dem och ser för sin del till att avvikelsen rättas till.

Att ta hänsyn till säkerheten innebär här att förutse risker och förebygga olyckor i vardagliga aktiviteter.

Social miljö och organisationsstruktur kring säkerhet

I ett daghem samarbetar barn, vuxna och olika samarbetspartners, varav de viktigaste är föräldrarna. Ett flexibelt och okomplicerat informationsflöde är betydelsefullt för säkerheten i daghemmet. Informationsflöde behövs mellan anställda och barn, anställda och föräldrar samt anställda och arbetsledare.

Den egna barngruppen är den centrala sociala verksamhetsmiljön på ett daghem. Där kan barnet träna sociala relationer och problemlösning i vardagen. En förutsättning för en varm och omtänksam atmosfär är ett nära samspel mellan vuxna och barn. De vuxna bör skapa en så trygg miljö att barnen vågar berätta om saker som inte är bra, om något går sönder eller om mobbning. Oftast handlar det om små sociala konflikter, till exempel vilken leksak barnet vill leka med eller att barnet tar leksaken från någon annan. Att hantera konflikter tillsammans med barnen är viktigt, eftersom känslan för rätt och fel utvecklas i tidig barndom. Interaktionsprocessen är lyckad när barnet känner att hen har blivit hörd och att man klarat av att lösa barnets problem.

I skolor och i företag brukar personalgrupper få tilldelat olika säkerhetsansvarsområden. I daghem kan man inte på samma sätt fördela ansvarsområden till enskilda arbetstagare, eftersom daghemmets vardag är så intensiv. I stället kan säkerhetsansvaret ges till de olika barngruppernas arbetsteam. Den teamansvariga, eller en annan utsedd person i arbetsteamet, har säkerhetsansvaret för gruppen. Sektionerande byggnadsdelar, brandceller eller andra faktorer som delar upp byggnaden i delar kan användas som faktorer som tydliggör säkerheten. Biträdande daghemsföreståndare har hand om säkerhetsinformation inom organisationen och daghemsföreståndare i sin tur utanför organisationen. Att dela säkerhetsansvaret är alltså en del av god säkerhetsledning.

Säkerhetsavvikelser och önskat beteende

En säkerhetsavvikelse är en händelse eller sak som gör det svårt att förverkliga en trygg vardag. Avvikelser kan relateras till den fysiska, sociala, psykologiska eller pedagogiska verksamhetsmiljön. (Lindfors, 2018). Flera daghem har ett separat system för att rapportera säkerhetsavvikelser. Personalen bör stödjas och uppmuntras att agera självständigt i rapporteringen och den påföljande dialogen. För att uppmuntra till självständig rapportering är det viktigt att skapa en kultur där det känns angeläget att åtgärda avvikelser och att rapporteringen är en grundläggande arbetsuppgift.

Gällande säkerhetsavvikelser i daghem är det viktigt att involvera även personer utanför daghemmet; det är viktigt att all personal, leverantörer och föräldrar till exempel kommer ihåg att stänga daghemmets dörrar och portar efter sig. Daghemmen har inga egentliga ordningsregler, men gemensamma rutiner. För att trygga vardagen i daghemmet krävs tydlig kommunikation, som når alla. Daghemsföreståndarens uppgift är att möjliggöra och ge tillräckliga möjligheter att diskutera säkerhetskulturen. Till exempel kan ett söndrat redskapet på daghemmets gård, få personalen att överväga att ändra gårdsreglerna. När man pratar om säkerhetskultur är det bra att tänka på smidigheten i vardagen och barnets holistiska sätt att lära sig saker. En alltför omfattande lista med gårdsregler främjar inte barnets välbefinnande, utan begränsar barnets naturliga sätt att lära sig och utforska sin miljö.

Barn kan också läras att observera säkerhetsavvikelser och berätta om dem för en vuxen. Samtidigt förverkligas principen om inkludering – alla ansvarar för en säker, gemensam verksamhetsmiljö.

Till daghemsföreståndarens uppgifter hör insamling, analys och eventuell rapportering av säkerhetsavvikelser. I analysen bör föreståndaren beakta om det är en enstaka avvikelse, eller om avvikelsen beror på en risk som är relaterad till verksamheten eller utrymmena, till exempel en hal gård eller golvyta, som bör åtgärdas. Det är också viktigt att informera om de identifierade riskerna. Säkerhet och information går hand i hand.

För att förbättra säkerheten bör man systematisk och förebyggande minimera risken för olyckor, ordna fortbildning och se till att anläggningar och utrustning är i skick. Småbarnsfostran kräver engagerad säkerhetsledning och kunnig personal, som vågar och vill hantera säkerhetsfrågor. Sammantaget kan konstateras att rapportering och analys av säkerhetsavvikelser är ett centralt verktyg för hanteringen av säkerheten och en gemensam angelägenhet för alla som arbetar i daghemmet.

Till säkerhetsavvikelser räknas även oönskat beteende. Dagisbarnen kan utsättas för detta om någon söndrar med flit deras leksak eller om någon slår eller förolämpar dem. Sådana konflikter ska alltid skötas av en vuxen. Kidisafe-projektet påtalar delat ansvar för säkerheten, dessutom med betoning på användaren. Kidisafe-projektet in-
volverar och vägleder barn att observera säkerhetsavvikelser i sin miljö, både på dagis och i hemmet. Mera om detta i kapitel 3.

Säkerhet främjas även i den pedagogiska miljön, vars innehåll finns beskriven av Utbildningsstyrelsen i Grunderna för småbarnsfostran (Utbildningsstyrelsen, 2022) och i Grunderna för förskolan (Utbildningsstyrelsen, 2014).

Inom småbarnspedagogiken värderas hälsosam, säker och aktiv livsstil genom att erbjuda aktiviteter inomhus och utomhus och att undvika att sitta under långa perioder. Barnens välbefinnande främjas genom att ge dem möjlighet att lugna ner sig och vila under dagen och genom att erbjuda mångsidig, hälsosam och tillräcklig näring. I utvecklingen av verksamhetskulturen betonas en lugn och koncentrationsfrämjande miljö. En tydlig och planerad men flexibel struktur på dagen främjar välbefinnandet. Inom småbarnsfostran beaktar man barnets fysiska, psykiska och sociala säkerhet. Barnet ska skyddas från våld, mobbning och andra trakasserier. Barnet har rätt att få tröst.

Det bör finnas en plan för hur mobbning identifieras, hanteras och medvetet och systematiskt förebyggs. Det är viktigt att förebygga mobbning för att stödja barnens kamratrelationer och allas välmående.

Personalen spelar en nyckelroll i att stödja barnens utveckling och träning i sociala och emotionella färdigheter. Med vuxen handledning lär sig barnen att identifiera och lösa konflikter konstruktivt. Situationer av trakasserier, mobbning eller våld diskuteras med barnens vårdnadshavare och lösningar söks tillsammans. I Grunderna för småbarnsfostran finns ett kapitel: *Jag växer, rör på mig och utvecklas*. Detta lärområde omfattar mål som anknyter till fysisk aktivitet, matfostran, hälsa, trygghet och säkerhet. Där beskrivs att man i daghemmen tillsammans med vårdnadshavarna ska lägga grunden för en livsstil som värnar om hälsa och välbefinnande och som främjar fysisk aktivitet. (Utbildningsstyrelsen, 2022.)

Ett barn i daghem eller förskola har rätt till en trygg lärmiljö. Säkerheten beaktas både i lärmiljön och i all verksamhet.

Enligt lagen ska barn inom småbarnsfostransverksamheten skyddas från våld, mobbning och diskriminering. Ett tillägg relaterat till förebyggande av mobbning, lades till i lagen om förskoleundervisning 2018. Det övergripande målet för småbarnsfostran är att främja barnets tillväxt, utveckling och lärande. Enligt lagen om förskoleundervisning måste en hälsosam och säker inlärningsmiljö säkerställas för varje barn i förskoleverksamhet. Utbildningsstyrelsen har modifierat grunderna för småbarns-

pedagogik. Nu ska alla daghem ha en plan för förebyggande av mobbning, våld och trakasserier. Planen och instruktionerna ska vara skriftliga och det är viktigt att hela personalen förbinder sig till dem. De som arbetar inom småbarnsfostran måste omedelbart ingripa i situationer och hantera både anmälning och uppföljning samvetsgrant. (Lagen om småbarnspedagogik, 2018.)

Proaktivt agerande i praktiken, dokumentering och utbildning

Säkerhet och säkerhetskultur är diffusa begrepp och de är svåra att påvisa. För att skapa en säkerhetskultur behövs en styrd aktivitet. Dokumentering är ett sett att synliggöra säkerhetskulturen. Daghemmets viktigaste säkerhetsdokument är räddningsplanen. Räddningsplanen är relaterad till att identifiera de mest centrala och allvarliga riskerna och reagera på dem (SPEK, 2022). En sådan risk är till exempel brand. Vid bedömning av farorna av en brand brukar man beakta brandens egenskaper, beteendet hos personerna inne i byggnaden och själva byggnaden (Somerkoski, 2020; Hagen & Witloks, 2018).

Typiska handlingar av en daghemsanställd i händelse av brand:

- Släck branden med en handbrandsläckare.
- Varna andra (branddetektorn larmar också).
- Utrym byggnaden.
- Kontrollera gemensamma utrymmen.
- Ta med dig nycklar, telefon och lista över närvarande barn och anställda.
- Gå till samlingsplatsen.
- Anmäl antalet barn på din avdelning till chefen för räddningsinsatsen.
- Vänta på ytterligare instruktioner och gå in i ett på förhand utsett reservutrymme om ni inte kan vara utomhus.

När räddningsplanen innehåller andra säkerhetsåtgärder utöver konstruktionens säkerhet kallas dokumentet ofta för en säkerhetsplan. Den grundläggande strukturen för båda dokumenten är densamma: de presenterar både potentiella risker och riskrelaterade procedurer. En säkerhetsplan är värdelös på hyllan. Därför bör anställda sätta sig in i säkerhetsdokumentet. Inte endast föreståndaren, utan också de övriga anställda och barnen bör vara införstådda i säkerhetsarrangemangen i daghemmet.

Även andra säkerhetsdokument bidrar till tryggheten på daghemmet. Till exempel i efterspaningsplanen beskrivs hur personalen ska agera och hur man ska påbörja sökandet om något av barnen saknas.

Den anställdes åtgärder i en eftersökningssituation:

- Håll dig lugn.
- Informera föreståndaren och gruppens säkerhetsansvariga.
- Uppge barnets signalement. Berätta om händelser eller diskussioner, som du sett eller hört, och som kan ha betydelse för att barnet är borta.
- Gå till spaningsledaren.
- Följ de instruktionerna som efterspaningsledaren ger.
- Som sökare: du får inte tro eller anta – kolla så noga som möjligt.
- Informera spaningsledaren då barnet hittats.
- Ge första hjälpen om det behövs.

I planen för övervakning på daghemmets gårdsplan, beskrivs till exempel rutinerna för hur man ska kontrollera daghemmets gård. I dokumentet ”årsklocka för säkerheten” skriver man in datum för årligen återkommande säkerhetsgranskningar och säkerhetsvandringar samt tidpunkter för fortbildning, säkerhetsaktiviteter och andra detaljer som berör säkerheten. I utflyktsplanen beskrivs vad man behöver tänka på, då man med barngrupper gör längre resor eller utflykter i närmiljön.

Att tänka på när man färdas med barngrupper:

- Potentiella risker relaterade till resmålet eller yttre faktorer
- Planera utflykten, dela information
- Använd säkerhetsvästar
- Packa med första hjälp-väska
- Meddela avgångs- och returtider
- Ta med en telefon
- Beakta antalet vuxna som följer med på utflykten utifrån barngruppens storlek och eventuella specialbehov

Liksom andra organisationer kan även daghem ha vägledande dokument relaterade till operativsystemet. Säkerhetsrelaterade planer ingår också i sådana dokument.

Till sist

Riskerna är inte konstanta. Daghemmets vardag formas särskilt av den snabba personalomsättningen och det stora antalet vikarier. En bra säkerhetskultur kräver kontinuerliga åtgärder och acceptans för förändring. Utmaningen är att se till att dokumenten är uppdaterade. Av den anledningen vore det bra att samla alla dokumenten som rör daghemmets verksamhet i en enda mapp på daghemmets interna nät, och att alla anställda har tillgång till dem. För att upprätthålla säkerhetskulturen kan man göra inlägg i foldern om de säkerhetsutbildningar och övningar som redan genomförts. Aktiviteter som upprätthåller denna typ av säkerhetskunskap, det vill säga säkerhetskompetens, är till exempel säkerhetsvandringar, inledande släcknings- och eftersöksövningar samt in- och utrymningsövningar. Dessa bör upprepas regelbundet så att även nya medarbetare kan vara med och upprätthålla en god säkerhetskultur.

- Baserat på texten, hur skapar man en god säkerhetskultur inom småbarnspedagogiken?
- Hur många säkerhetsrelaterade dokument nämndes i texten?
- Vilka saker kan vara hinder för utvecklingen av en bra säkerhetskultur?
- I slutet av texten nämns några aktiviteter som höjer säkerhetskompetensen. Vilka är de?
- Har du arbetat eller studerat i en organisation med god säkerhetskultur? Hur visade det sig?

Källor och bredvidläsningslitteratur

ACSNI (1993). ACSNI study group on human factors. Advisory Committee on the Safety of Nuclear Installation. London: Health and Safety Commission.

Hagen, R. & Witloks, L. (2014). The Basis for fire Safety. Substantiating fire protection in buildings. Arnhem: IFV.

Lindfors, E. (2018). What happens in lessons? Risks and Incidents at Schools. Paper presented at the International Conference on Well-Being in the Information Society. In: H. Li, Á. Pálsdóttir, R. Trill, R. Suomi and Y. Amelina (Eds.) Well-Being in the Information Society. Fighting Inequalities. WIS 2018. Communications in Computer Science, vol 907. Springer, Cham.

Opetushallitus. (2014). Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus. (2022). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.

Ranta, T., & Martikainen, S. (2019). Turvallisuusjohtaminen varhaiskasvatuksen tukena-lapsen oikeus turvalliseen kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen. Espoo: Laurea.

Reiman, T., Pietikäinen, E., & Oedewald, P. (2008). Turvallisuuskulttuuri: Teoria ja arviointi: VTT Technical Research Centre of Finland.

Somerkoski, B. (2017). Green Cross: Application for analyzing School injuries. Finnish Journal of eHealth and eWelfare, 9(4), 322–329. <https://doi.org/10.23996/fjhw.65178>

Somerkoski, B. (2018). Chasing Professional Phronesis in Safety and Well-Being: Teacher Education Curriculum as a Case. In: H. Li, Á. Pálsdóttir, R. Trill, R. Suomi and Y. Amelina (Eds.) Well-Being in the Information Society. Fighting Inequalities. WIS 2018. Communications in Computer Science, vol 907. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-97931-1_12

Somerkoski, B. (2020). (toim.) Rakennusten paloturvallisuus. In: R. Hagen and L. Witloks. The Basis for Fire Safety Substantiating fire protection in buildings. Suomenkielisen version toimittanut Brita Somerkoski.

SPEK (2022). Pelastussuunnitelma. <https://www.spek.fi/turvallisuus/pelastussuunnitelma/>

THL (2022). Lasten ja nuorten tapaturmat. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/turvallisuuden-edistaminen/tapaturmien-ehkaisy/lasten-ja-nuorten-tapaturmat> (Data inhämtat 28.10.2022.)

Valtioneuvoston asetus (2019). Ajantasainen lainsäädäntö. Finlex. (1586/2019)

Valvira (2022). Kunnallisten päiväkotien henkilöstömitoitus ja ryhmäkoko toteutuivat vuonna 2021 hyvin. <https://www.valvira.fi/-/kunnallisten-paivakotien-henkilostomitoitus-ja-ryhmakoko-toteutuivat-vuonna-2021-hyvin> (Data inhämtat 28.10.2022.)

Varhaiskasvatustilaki (2018). Ajantasainen lainsäädäntö. Finlex. (540/2018)

2

Brandsäkerhet i barnfamiljer – ur föräldrarnas synvinkel

2 Brandsäkerhet i barnfamiljer – ur föräldrarnas synvinkel

Brita Somerkoski, Åbo universitet, lärarutbildningen, Raumo

Jonna Kesäläinen, Åbo universitet, lärarutbildningen, Raumo

Mikko Puolitaival, räddningsverket i Satakunta

Jari Lepistö, inrikesministeriet

Kapitlet behandlar barnfamiljers vardag och boendesäkerhet utifrån ett brandsäkerhetsperspektiv. Att förstå riskerna med brand har blivit mer komplicerat, eftersom miljön har blivit mer teknisk och elektrifierad. Det är därför barn också använder batteri- och eldrivna enheter mer än tidigare.

Forskningsmaterialet är temaintervjuer med 15 (n=15) barnfamiljer angående brandsäkerhet. En mer omfattande beskrivning av samma forskningsmaterial finns att läsa i den finska boken Pelastus- ja turvallisuustutkimuksen vuosikirja 2021, utgiven av Pelastusopisto.

Nyckelresultat:

- Småbarnsfamiljer upplever inte kontakten till räddningsverken som nära eller viktig. Trots detta ansåg familjerna att brandsäkerheten var viktig.
- I de familjer som deltog i intervjuerna pratar man om brandsäkerheten i vardagen i den egna hemmiljön.
- Enligt föräldrar bör barnen lära sig om brandsäkerhetsfrågor senast när de börjar skolan.
- Säkerhetskommunikationen ska enligt föräldrar vara barninriktad. Informationen bör ges via lek och upplevelse eller via media.

Barnfamiljer i säkerhetsstrategier och åtgärdsprogram

Flera förordningar, strategier och handlingsprogram handlar om att främja medborgarnas säkerhet. I gruppen medborgare ingår även barnfamiljer, det vill säga familjer med minst ett barn mellan 0 och 6 år. I räddningslagen (379/2011) definieras om medborgarnas egen beredskap för identifiering av risker och förberedelser inför dem. Enligt räddningslagen ska myndigheterna, utöver sina egentliga uppgifter kopplade till räddningsinsatser, erbjuda vägledning och råd till medborgarna samt minska bränder och andra olyckor genom övervakning.

Målet med rapporten om den inre säkerheten (Statsrådet, 2021) är att Finland ska bli ett ännu säkrare land för alla människor och grupper av människor. Social- och hälsovårdsministeriet har startat ett projekt för 2021–2030: Säkerhet från barndom till ålderdom – som är ett program för förebyggande av olycksfall i hemmen och på fritiden, samt åtgärder som främjar brandsäkerhet. För barn och unga är målet att öka deras brandsäkerhetskompetens. (Social- och hälsovårdsministeriet, 2021.) Projekt för utarbetande av ett åtgärdsprogram för förebyggande av olyckor inom räddningsväsendet (Inrikesministeriet, 2019) har som ett effektivitetsmål att öka barns säkerhetskunskande genom att nå barnet minst fyra gånger innan de fyller 25 år. I programmet står det att genom att fokusera på barn och unga skapas en grund för befolkningens hållbara säkerhetskunskande.

Deviktiga målgrupperna för säkerhetskommunikation för räddningsinsatser inom flera välfärdsområden är just barn i förskoleåldern. Säkerhetskommunikationsevenemang för barn under skolåldern anordnas vanligtvis på dagis eller brandstationer, men även på andra offentliga platser. Säkerhetskommunikationen för barn under skolåldern handhas av brandmän på bemannade brandstationer eller i kontraktsbrandkärer och heltidsanställda säkerhetsutbildare som finns på ett fåtal räddningsstationer. Även i målen för European Fire Safety Alliance (2021) nämns barn specifikt som en av de centrala målgrupperna för säkerhetskommunikation. Barn klassificeras som en sårbar specialgrupp, (*vulnerable communities*) eftersom de inte har förståelse för eller kunskap om risker och faror.

Barn och brandsäkerhet

En brand är farligare för ett barn än för en vuxen, eftersom barnets omdöme, styrka, motorik och kognitiva färdigheter håller på att utvecklas. Att utvärdera brandprognoser och spridningssätt är svårt även för en vuxen, och därför är det lätt att förstå att särskilt ett barn inte kan realistiskt bedöma brandfarorna. Nästan 4/5 av barnen i småbarnsfostran deltar i förskoleverksamheten (THL, 2021.) Föräldrar till små barn borde kunna delta i brandsäkerhetsutbildning, eftersom det är de vuxna som ansvarar för barnets säkerhet.

Det har blivit svårare att förstå riskerna, eftersom hushållen har blivit mer tekniskt utrustade, och allt mindre barn, även de under 5 år, får batteri- eller eldrivna apparater i sina händer. (Atiyeh, 2009.) Även om olyckor är den vanligaste dödsorsaken för barn, har antalet dödsfall i brand minskat de senaste åren i Finland (Lantto, 2015). Antalet skadade är dock fortfarande relativt högt. Vid bränder orsakas skador av lågor och förbränningsgaser, beröring av heta ytor eller vätskor eller inandning av het ånga. Rökinandning är en viktig orsak till dödsfall vid brand. Att behandla brännskador är dyrt och inga pengar eller resurser kan ersätta det mänskliga lidande som en olycka orsakar. (THL, 2021.)

I räddningstjänstens register för resurs- och olycksstatistik, PRONTO, registreras information om räddnings- och assistansuppgifter och säkerhetskommunikationsmöjligheter. Om en 0–17 år gammal person har orsakat en eldsvåda antecknas antändningsorsaken i PRONTO som ”antänd av barn”. Baserat på PRONTOs register inträffade det i genomsnitt 220 bränder som orsakades av barn varje år mellan 2009 och 2020. Utifrån individuella uppgiftsbeskrivningar verkar det som om elden som tändes av små barn berodde på lek med tändstickor eller ljus eller andra otillåtna aktiviteter. Brandorsakerna eller vem som startade branden förblir även ouppklarade. Utifrån detta kan man dra slutsatsen att alla bränder uppkomna av barn inte finns i PRONTO-statistiken. Små bränder, som inte utlöser ett räddningsuppdrag, saknas också i PRONTO. (PRONTO, 2021.)

Barns psykofysiska utveckling och brandsäkerhet

Ett barns utveckling undersöks vanligtvis utifrån kognitiva, sociala, emotionella och motoriska områden. Ett barn utvecklas i perioder av känslighet. Känslighetsperioden avgör när barnet är redo att lära sig en viss färdighet (Neitola, 2021). Den kognitiva delen innefattar utvecklingen av tal, språk, tänkande och minne. (Keenan, Evans & Crowley, 2016.) Motorisk utveckling å andra sidan påverkas av flera individuella egenskaper hos barnet: allmänt hälsotillstånd, vikt eller muskelstyrka. Dessutom är miljöfaktorer kopplade till barnets utveckling. Miljöfaktorer inkluderar till exempel levnadsvillkor och familjers sammansättning (Hadders-Algra, 2018). De första inlärningsupplevelserna sker hemma. Hemmet är en viktig närmiljö för barn att lära sig om säkerhetsfrågor.

Förmågan att reglera sitt emotionella tillstånd är viktig när man står inför nya eller utmanande situationer (Sajaniemi, Suhonen, Nislin & Mäkelä, 2015). Moralutvecklingen börjar redan under de första levnadsåren. Barns förmåga till empati och att hjälpa utvecklas i sociala vardagliga situationer (Dahl, 2019). Den bästa sociala träningen får små barn genom lek, vilket anses vara det mest naturliga sättet för ett barn att agera. Som helhet främjar leken barnets hela utveckling (Kangas, 2017).

Barnets fysiska storlek, tankeutvecklingsnivå, motoriska förutsättningar och talförmåga och den inneboende nyfikenhet utgör risker som inte helt kan förutsägas eller elimineras. Om den vuxne som övervakar barnet känner till barnets utvecklingsnivå, temperament och intressen förbättrar det säkerheten. Också genom att förutse händelser, kan olyckor förebyggas.

I denna del av boken beskrivs forskning vars syfte är att ge en inblick i de intervjuade barnfamiljernas brandsäkerhet i vardagen. Studien beskriver situationer relaterade till brandsäkerhetsutbildning, brandsäkerhetsbehoven hos familjer med små barn och på vilka sätt och med vilka medel brandsäkerhetsutbildning kunde ges. Artikelns forskning har strukturerats med hjälp av följande forskningsfrågor: Hur lär sig barn i barnfamiljer brandsäkerhet? Vilka behov har barnfamiljer när det gäller utbildning i brandsäkerhet? På vilka sätt ska brandsäkerhet läras ut så att det på bästa möjliga sätt når barn?

Kidisafe intervjustudie med föräldrar till förskolebarn

Som en del av Kidisafe-projektet intervjuade vi pappor och mammor till finska barn i förskolan (n=15). Uppgifterna är en del av en bredare uppsättning intervjuer som handlar om bostadstryggheten för barnfamiljer. Intervjuerna, som varade en knapp timme, genomfördes på distans under hösten 2021. Resultaten av den forskning som presenteras här är hämtade från svaren på följande intervjufrågor:

- Hur diskuteras brandsäkerhet i böcker eller media som ditt barn använder?
- Var får din familj information om brandsäkerhet? Har ni haft en brandsäkerhetsutbildning? Skulle det vara nödvändigt?
- Vid vilken ålder tror du att ett barn kan lämnas ensamt hemma? Och om, finns det någon hushållsapparat som bör vara övervakad?
- Vilka brandsäkerhetsfrågor är barnet intresserad av? Har barnet frågat något relaterat till brand eller brandsäkerhet? Hurdana samtal har ni fört kring dem?
- I vilken ålder ska barnen vara då du undervisar om säkerhetsfärdigheter (nödnummer, utrymning, stanna inomhus)? När kan du undervisa dem om grunderna i brandsläckning? När kan du undervisa dem om första hjälp?
- Vem lär barnet om brandsäkerhet och i vilken situation?
- Har du fått instruktioner eller utbildning från räddningstjänsten relaterad till brandsäkerhet? Vad, var, när?
- Vilken typ av information skulle du behöva för att öka din familjs brandsäkerhet?
- På vilket sätt borde just ditt barn få kunskap om brandsäkerhet?
- Vad skulle vara ett bra media eller ett bra sätt för ditt barn att lära sig om brandsäkerhetsfrågor?

Barnfamiljer och brandsäkerhet

Enligt de tillfrågade yttrade sig barnets intresse för brand i normala vardagliga situationer då man handskas med eld, såsom grillning och eldning av öppen spis och vedspis samt vid uppvärmning av bastun. Barnen fick erfarenheter av att använda eld när de tände ljus eller blåste ut dem. Enligt föräldrarna uttryckte barnet sitt intresse

för elden antingen genom att fråga eller vara med då de vuxna sysslade med aktiviteter relaterade till eld, till exempel att fylla på ved i brasan. Barnen tyckte att hantering av brandsläckaren och räddningstjänstens brandbilar var intressanta.

Föräldrarna var överens om att säkerhetsfrågor bör läras ut inte bara i daghem, utan även i hemmet. Enligt föräldrarnas åsikt bör brandskyddsundervisning i hemmet börja så fort barnet börjar ”förstå saker”. Några av föräldrarna uttryckte att brandsäkerhet och grundläggande kunskaper i första hjälpen kunde läras ut till treåringar. Mer krävande uppgifter, som att ringa 112, skulle kunna läras ut till ett barn när barnet redan lärt sig att använda telefonen. En av föräldrarna beskrev att han inte tror att det är möjligt att lära ut nödnumret eftersom telefonlåset gör det för komplicerat att ringa. Det stod dock klart för de tillfrågade att även ett litet barn kan lära sig att alltid berätta för en vuxen i frågor gällande brandsäkerhet. Att lära ut hur man utrymmer ansågs väsentligt.

Enligt föräldrarna ska barnet senast när de börjar skolan, få veta om faror och hur det ska reagera på dem. Föräldrarna bedömer att barn från och med skolåldern redan kan klara av att lära sig mer komplexa säkerhetsfrågor. Intervjupersonerna listade ämnen som även ett litet barn skulle kunna läras om säkerhet. Det handlade om till exempel att utrymma, be en vuxen om hjälp och att kunna sin adress. Några av respondenterna uttryckte osäkerhet om undervisning i säkerhetsfrågor: *Hur lär jag barnen att ringa nödnumret, när jag inte ens själv vet hur man gör. Det borde vi nog börja träna på.*

Även om alla respondenter hade en positiv inställning till säkerhetsfrågor, sökte de inte information om säkerhetsfrågor på eget initiativ. Värt att notera är att småbarnsföräldrarna upplevde att de nästan inte fick något stöd från räddningsväsendet gällande säkerhetsfrågor relaterade till deras egen livssituation. Två respondenter kom ihåg att de hade bekantat sig med brandbilen, som besökt gruppfamiljedaghemmet. Men enligt den ena utfrågade blev brandbilsbesöket ett fristående evenemang, utan mer detaljerad information till hemmen. I förhandsinformationen till hemmen angavs: *bara att man skulle beundra brandbilen och man skulle få en fin hatt.*

Även om traditionella arbetsmaterial i pappersform ansågs som gammalmodiga, kunde barnfamiljer tänka sig att använda sådana. I så fall bör innehållet vara specifikt relaterat till faromoment i barnfamiljer, och framför allt beröra riskhantering. Respondenterna var intresserade av säkerhetsfrågor i allmänhet, men specifikt hoppades de få svar från räddningstjänsten gällande situationer då den egna familjen använder eld. Allmänt ansågs att brandsäkerhetsinformationen bör vara i kortfattad form. Utifrån svaren delas ansvaret för barnets brandsäkerhetsfostran av båda föräldrarna. Myndighetens instruktioner ansågs viktiga i sådana fall då föräldrarna hade olika syn på säkerhetskulturen.

I intervjuerna föreslog föräldrarna att rådgivningscentralen är den instans som bäst når barnfamiljerna. En av de tillfrågade föreslog att säkerhetskommunikation skulle kunna anordnas för familjerna, till exempel på en lördag i samarbete med dagis. I det här fallet skulle räddningstjänsten kunna demonstrera användningen av brandsläckare och handbrandsläckare för vuxna. Några av föräldrarna hade hört talas om de nationella temahändelserna som räddningsväsendet ordnar, till exempel 112-dagen. Respondenterna tyckte generellt att dessa temaevenemang var bra, men informationen kring dem ska vara effektiv och lätt tillgänglig.

Varje intervjuperson var motiverad att förbättra den egna familjens och närmiljöns säkerhet. Om den intervjuade inte hade en yrkes- eller hobbyrelaterad koppling till räddningsinsatser, togs säkerhetsfrågor inte nödvändigtvis upp i familjens vardag. Intervjupersonerna ansåg att det var viktigt att bli påmind. Tillgången till information om brandsäkerhetsfrågor skulle bli bättre om informationen förmedlades genom ett tydligt organ, till exempel husbolaget eller daghemmet.

Respondenterna hade massor av förslag på hur just deras barn skulle få lära sig om brandsäkerhet. Flera svar var relaterade till praktiska övningar. Förslagen innefattade också aktiviteter som att läsa brandsäkerhetsböcker med barnen, leka brandlekar, spela spel och titta på filmer om brandsäkerhet. Enskilda respondenter föreslog brandsäkerhetskommunikation genom sånger och genom att bekanta sig med brandbilar. Flera av respondenterna tog upp lek och till och med drama. Flera av de tillfrågade föreslog också att man skulle utnyttja program i media.

Att tänka på för räddningsmyndigheter och de som lär ut säkerhet

Livsmiljön för småbarnsbarn är en helhet, från vilken det är utmanande att separera brandsäkerhetsmoment. I intervjuerna beskrev föräldrarna att brandsäkerhet tas upp i naturliga brandanvändningssituationer. I praktiken handlar det om stunder relaterade till barnets liv, när de tillsammans blåser ut födelsedagsljuset, värmer bastun eller lägger mer ved i brasan. Även om små barn har begränsningar i aktiviteter på grund av sin utveckling, var intervjupersonerna överens om att även mycket små barn kan läras att göra saker på ett säkert sätt i vardagen. Undervisningen skulle ske effektivast via erfarenheter och upplevelser, genom att göra saker själv, till exempel genom spel, drama eller titta på filmer eller böcker.

Respondenterna kom fram med ett brett förslag på säkerhetsutbildningar. Föräldrarnas förslag sammanställs i bifogade lista. Baserat på intervju svaren bör brandsäkerhet läras ut för småbarn (3–6 år) enligt följande:

- säga sitt namn och sin adress
- rutiner för att be om hjälp (kontakt med en granne eller annan vuxen)
- utrymning i en nödsituation
- berätta för en vuxen om en skada eller fara uppstår eller om de blir ofredade
- ringa nödnumret (när telefonen fungerar).

Enligt respondenterna ska man inte lära ut hjältemodiga brandbekämpnings- eller släckningsmetoder åt barn, eftersom barnets utveckling, krafter och färdigheter ännu inte räcker till för dylika aktiviteter. Sammantaget kan man säga att den tidiga brandsäkerhetsutbildningen är nära kopplad till barnets närmiljö, närliggande vuxna och särskilt den egna familjen.

Även om det har blivit lättare och enklare att ringa efter hjälp med dagens teknologi, så är hjälpen utom räckhåll för ett litet barn. För att ringa nödnumret 112 vet barnet till exempel inte hur man öppnar telefonen. Barnet ska få lära sig att tryggheten skapas av de vuxna och tillsammans med de vuxna. Det verkar som om räddningstjänsten tenderar att lära ut att man ska krypande ta sig ut ur ett brinnande utrymme. Detta är en viktig och rolig övning för barn. Men eftersom barnen är så små, borde man överväga att i stället lära dem att gå snabbt ut ur det brinnande utrymmet och varna andra. Att använda brandsläckare och släckningsfilter är också farligt för små barn. Därför borde användningen av brandsläckare läras ut till föräldrar i stället för till barn.

Genom direkt undervisning kan man få små barn att bete sig säkert, men också genom att i vardagen tala om att vissa föremål är farliga och får användas endast av vuxna, eller att tillsammans med barnen läsa böcker, spela spel eller se på program som handlar om säkerhet. Via gemensamma aktiviteter kan de vuxna stärka barnens

säkerhetsförmåga och påverka deras attityder till säkerhet. Baserat på resultaten av forskningsintervjuerna kommer forskarna fram till att räddningstjänsten vid planering av undervisningstillfällen kring säkerhet bättre bör ta hänsyn till barnets utveckling, förståelse, minne och individuella egenskaper.

Frågor till räddningsmyndigheter och säkerhetsutbildare:

- Hur lär jag mig att känna igen ett barns utvecklingsnivå? I vilken utvecklingsperiod är barn mogna att lära sig nya säkerhetsfärdigheter? Varifrån kan jag få mer information?
- I vilken typ av säkerhetsevenemang kan jag vägleda föräldrar att ta barnen med i vardagliga sysslor med eld?
- Hurdant undervisningsmaterial är lämpligt för barnfamiljer?
- Hurdana pedagogiska medel kan jag använda för att skapa ett upplevelsemässigt informationstillfälle?
- Kan en chattjänst skapas för att möta behoven hos barnfamiljer?
- Hur lär jag ett barn om säkerhet på ett barnorienterat sätt?
- Hur identifierar jag de blyga och modiga barnen i en barngrupp? Hur borde jag beakta dem?

Källor och bredvidläsningslitteratur

European Fire Safety Alliance (2021). European Fire Safety Week.

<https://www.europeanfiresafetyalliance.org/european-fire-safety-week/> (Data inhämtat 28.10.2022.)

Atiyeh, B., Costagliola, M., & Hayek, S. (2009). Burn prevention mechanisms and outcomes: pitfalls, failures and successes. *Burns*, 35(2), 181–193.

Dahl, A. (2019). Chapter One – The Science of Early Moral Development: on Defining, Constructing, and Studying Morality from Birth. In: J. Benson (Ed.), *Advances in Child Development and Behavior*, JAI, Vol (56) 1–35, <https://doi.org/10.1016/bs.acdb.2018.11.001>.

Hadders-Algra, M. (2018). Early human motor development: From variation to the ability to vary and adapt, *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, Vol. (90), 411–427, <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2018.05.009>

Hwang, V., Duchossois, G., Garcia-Espana, J., & Durbin, D. (2006). Impact of a community-based fire prevention intervention on fire safety knowledge and behavior in elementary school children. *Injury prevention: journal of the International Society for Child and Adolescent Injury Prevention*, 12(5), 344–346. <https://doi.org/10.1136/ip.2005.011197>

- Kangas, J. & Brotherus, A. (2017). Osallisuus ja leikki varhaiskasvatuksessa – ”Leikittäisiin ja kaikki olis’ onnellisia!” Teoksessa: A. Toom, M. Rautiainen & J. Tähtinen (toim.) *Toiveet ja todellisuus: Kasvatus osallisuutta ja oppimista rakentamassa*. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia, nro 75, 197–223.
- Keenan, T., Evans, S. & Crowley, K. (2016). *An introduction to child development*. London: Sage.
- Kourofsky, C., & Cole, R. (2010). Young Children Can Be Key in Fire-Safe Families. *YC Young Children*, 65(3), 84.
- Neitola, M. luento, Lapsen kehityksen ja oppimisen keskeisiä piirteitä eri ikäkausina. Kidisafe-hankkeen verkkosivut. <https://sites.utu.fi/kidisafe/materiaalit/> (Data inhämtät 1.12.2021.)
- Nilson, F. & Bonander, C. (2020). Household Fire Protection Practices in Relation to Sociodemographic Characteristics: Evidence from a Swedish National Survey. *Fire Technol* 56, 1077–1098. <https://doi.org/10.1007/s10694-019-00921-w>
- Pronto. (2021). Pelastustoimen resurssi- ja onnettomuustilastojärjestelmä. Sisäministeriö. (Data inhämtät 29.11.2021.)
- Somerkoski, B., Kesäläinen, J., Puolitaival, M. & Lepistö, J. (2022). *Paloturvallisuus lapsiperheissä. Pelastus- ja turvallisuustutkimuksen vuosikirja 2022*. Kuopio: Pelastusopisto.
- Rothbart, M. K. (2011). *Becoming who we are: Temperament and personality in development*. New York: Guilford Press.
- Sajaniemi, N., Suhonen, E., Nislin, M., Mäkelä, J. (2015). *Stressin säätely: Kehityksen, vuorovaikutuksen ja oppimisen ydin*. Jyväskylä: PS-kustannus
- Schwebel, D. C. (2019). Why “accidents” are not accidental: Using psychological science to understand and prevent unintentional child injuries. *American Psychologist*, 74(9), 1137–1147. <https://doi.org/10.1037/amp0000487>
- Senthilkumaran, M., Nazari, G., MacDermid, J. C., Roche, K., & Sopko, K. (2019). Effectiveness of home fire safety interventions. A systematic review and meta-analysis. *PloS one*, 14(5), e0215724. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0215724>
- Sisäministeriö (2019). *Turvallinen ja onnettomuuksista vapaa arki 2025 – pelastustoimen onnettomuuksien ehkäisyn toimintaohjelma*. Sisäministeriön julkaisu 33/2019.
- Sisäministeriö (2021). *Sisäisen turvallisuuden painopistetyöryhmä 2 – osattomien ja syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten turvallisuuspääoma. Ilmiön kuvaus asiakirjassa 10.9.2021*.
- STM (2020). *Turvallisuutta kaiken ikää – Koti- ja vapa-ajan tapaturmien ehkäisyn ohjelma 2021–2030 sekä selvitys kustannuksista*. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisu 33/2020.
- THL (2021). *Varhaiskasvatus, Tilastoraportti: 32/2021* <https://www.julkari.fi/handle/10024/143153> (Data inhämtät 2.12.2021.)
- Valtioneuvosto (2021). *Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta*. Helsinki: Valtioneuvosto. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163149> (Data inhämtät 28.10.2022.)

3

Aktörsinriktad räddningsplan för förskolan

3 Aktörsinriktad räddningsplan för förskolan

Brita Somerkoski, Åbo universitet, lärarutbildningen, Raumo

Tessa Rautiainen, Åbo universitet, lärarutbildningen, Raumo

Kapitlet är baserat på Tessa Rautiainens magisteruppsats i pedagogik; *Riskiperusteisen ja toimijälähtöisen pelastussuunnitelman laatiminen varhaiskasvatusyksikköön* (Att utveckla en riskbaserad och aktörsorienterad räddningsplan för förskolan). Rautiainen gjorde sin magisteruppsats som en del av Kidisafe-projektet på daghemmet Rauman pikkunorssi läsåret 2021–2022. Den aktörsinriktade räddningsplanen genomfördes genom att intervjua nyckelinformatörerna från räddningsenheten och småbarnsfostran om riskerna med daghemmet. Artikeln har kompletterats med studier publicerade efter avslutad avhandling.

- I intervjuerna fann man att materialet var uppdelat i vardagssäkerhet och säkerhet vid speciella situationer.
- På basen av forskningen utarbetades för daghemmets anställda och barn en räddningsplan, som kunde användas som ett verktyg för säkerhetsledningen.
- Målet med forskningen var att för daghemmet Rauman Pikkunorssi ta fram ett nytt arbetsverktyg för riskhantering och att lära personalen använda detta arbetsverktyg.

Räddningsplan som verktyg för riskhantering

Räddningsplanen är verksamhetsidkarens centrala säkerhetsdokument och den är vanligtvis nära relaterad till byggnadernas brandsäkerhet. Innehållet regleras av räddningslagen. (Räddningslagen, 2011.) Räddningsplanen ska innehålla en bedömning av faror och risker, säkerhetsarrangemang i byggnaden och de utrymmen som används i verksamheten samt olycksförebyggande anvisningar och förhållningsregler för olyckssituationer och farliga situationer till boende och andra personer. Räddningslagen definierar de byggnader för vilka en räddningsplan ska upprättas. Det handlar bland annat om bostadshus med minst tre lägenheter, offentliga utrymmen, serviceanläggningar, läroanstalter, skolor och förskolor. (SPEK, 2022).

Säkerhetsmiljön i daghem

Småbarnsfostran är en del av kommunernas utbildningsverksamhet. Kommunerna erbjuder en planerad och målinriktad vård, undervisning och utbildning för barn i småbarnsfostran. Daghemmet som här presenteras heter från och med år 2024 Raumo stads barnträdgård.

Lagen om förskoleundervisning definierar verksamhetsmiljön i både kommunal och privat förskoleverksamhet enligt följande: *Förskolemiljön ska vara utvecklande, främjande för lärande och hälsosam och säker, med hänsyn till barnets ålder, utveckling och andra förutsättningar.* (förskolelagen, 2018). En säker förskolemiljö krävs också i grunderna för planen för förskoleutbildning (Utbildningsstyrelsen, 2016; Utbildningsstyrelsen, 2022a). Det innebär att barnet ska skyddas från våld, mobbning och andra trakasserier. Det nämns också att barnet har rätt att växa upp i en trygg miljö.

En trygg förskolemiljö är grunden för en arbetsmiljö som är positiv ur inlärningssynpunkt. Vuxna tar hand om denna miljö tillsammans (Utbildningsstyrelsen, 2022b). Säkerhet i småbarnsundervisningen avser övergripande säkerhet ur ett perspektiv av fysisk, psykisk och social säkerhet. För att förverkliga säkerheten krävs ett lämpligt antal personal i förhållande till antalet barnen. (Saarsalmi, 2008.)

Risker i förskolemiljön

Risk definieras som en fara, som man utsätts för vid ett visst tillfälle. En betydande del av riskerna, särskilt inom småbarnspedagogiken, är resultatet av mänsklig aktivitet. Pedagogerna måste alltid tänka på säkerhet ur andras perspektiv än sig själva (Hollnagel, 2018). Om riskerna förverkligas kan det leda till skador i miljön, för hälsan eller för hela samhälle. Risker är inte statiska, utan dynamiska och framför allt sammanhangsrelaterade. (Kuusela & Ollikainen, 2005)

Riskhantering är en del av säkerhetshanteringen. Utmärkande för god riskhantering är framförhållning, planering och systematik. (Finska Riskhanteringsförbundet, 2022.) Riskhantering är som bäst när personalen har ett gemensamt synsätt och samarbetar. Riskhantering är en del av arbetsgivarens skyldigheter, men också arbetstagarens förmåner och rättigheter. Arbetstagaren kan inte på något sätt utesluta sig själv från risktänkande; varje anställd måste känna till riskerna och möjliga arbetssätt relaterade till deras arbete. Man kan säga att riskhantering och de aktiviteter som krävs av den har betydelse för god arbetshälsa. (POA, 2020)

Olyckor är en central risk inom småbarnspedagogiken, eftersom barn i lekåldern är ganska olycksbenägna, särskilt på grund av faktorer relaterade till fysiologi och anatomi. Ett barns huvud i förhållande till kroppen är större än en vuxens och därför är

tyngdpunkten hög. Detta medför obalans, till exempel då barnet lär sig gå. (Kuisma, Holmström, Nurmi, Porthan & Taskinen, 2015.) Dessutom kan kognitiv utveckling indirekt kopplas till förekomsten av olyckor; Ett barn i dagisåldern förstår inte nödvändigtvis vad som är bäst för honom eller henne själv, och vad som är farligt eller förbjudet (Koskinen, 2007). Oftast är barns olyckor lindriga: stukningar, stötar eller blåmärken. Vanliga olyckor bland barn är även sår, leddskador, hjärnskakning, brännskador, näsblod, förgiftning, elolyckor och främmande föremål i luftvägarna.

Den allmänna atmosfären är kopplad till barnets känsla av trygghet och säkerhet. Även en liten olycka kan få ödesdigra konsekvenser, så säkerhetshanteringen bör vara i sin ordning både vad gäller kunskaper och färdigheter (Nurmi-Lüthje & Lüthje, 2009). Sammantaget har olyckorna minskat i Finland, men fortfarande är olycksdödligheten bland barn och unga i Finland vanligare än genomsnittet i Europa (Korpilahti 2019). Åtgärder som främjar riskhantering har i studier visat sig vara att chefen har god ledningsförmåga, att personalen sätter sig in i säkerhetsfrågor och att informationsgången fungerar (se till exempel Knuutila & Tamminen, 2004).

Säkerhet handlar inte bara om strukturer och byggnader. På enheter för småbarnsundervisning är säkerheten alltid kopplad till känslan av säkerhet hos de som befinner sig där, både barn och vuxna, vilket innebär individens upplevelse av att vara säker. Enligt en studie från Åbo universitet främjas känslan av trygghet i skolsammanhang av förtroendefulla mellanmännsliga relationer, en känsla av gemenskap och en positiv atmosfär (Virta, Asanti, Junttila, Koivusilta, Koski & Virta, 2011.)

Daghemmet Rauman pikkunorssi som en förskolemiljö och säkerhetsmiljö

Daghemmet Rauman pikkunorssi är ett daghem som färdigställdes i maj 2020 och som är verksamt i Raumo på Lärarutbildningens campus. Daghemmet erbjuder forskningsbaserad förskolutbildning för cirka hundra barn i åldern 0–7 år. Personalen är cirka 20. Under läsåret arbetar dessutom praktikanter under olika perioder. De utgör en integrerad del av dagisverksamheten. Daghemmet följer en miljöpedagogisk verksamhet med inriktning på konst- och färdighetsämnen. De nya lokalerna möjliggör olika projekt inom hantverk, bildkonst, hushåll och idrott. Daghemmet får använda trädgården, som finns på campuset. Övningsskolan Rauman normaalikoulu med årskurserna 1–9, finns också på samma campusområde. (Pikkunorssi, 2022.)

Personalen har tillgång till daghemmets internetsidor, universitetets internetsidor, it-systemet Daisy för kontakt mellan daghemmet och hemmen, informationssystemet BEM för anmälan om avvikelser samt Pikkunetti som fungerar som daghemspersonalens ledningssystem. Där kan personalen hitta viktiga dokument relaterade till verksamheten på daghemmet. Ett av de viktigaste säkerhetsdokumenten är rädd-

Utrymmen i daghemmet Rauman pikkunorssi.

ningsplanen för daghemmet. De anställda bekräftar i systemet att de har bekantat sig med räddningsplanen. Denna räddningsplan, ursprungligen gjord för vuxna, ansågs ligga ganska långt ifrån vardagen för både personal och barn. Därför började daghemmet planera en aktörsinriktad räddningsplan som skulle gynna både barn och vuxna. Detta utvecklingsarbete möjliggjordes under Kidisafe-projektet 2020–2022.

Utveckling av daghemmets räddningsplan

Den aktörsinriktade räddningsplanen utvecklades i etapper enligt principerna för designforskning. Ur riskhanteringssynpunkt var det viktigt att genomföra utvecklingsarbetet i nära samarbete med produktens slutanvändare. I dessa avseenden var det en co-designprocess (Vargas, Whelan, Brimblecombe & Allender, 2022). Målet med en sådan process är att både forskningen och resultatet drar nytta av arbetet. Utvecklingsarbetet bygger på praktisk tillämpning av teorin. Verksamhetsmodellen utvärderas genom hela processen (McKenney, 2006).

I denna studie beslöt man att få fram bakgrundsinformation genom att ordna tre nyckelinformantintervjuer. Till nyckelinformanter valdes en anställd inom räddningsriskhantering, en expert och doktorandforskare med inriktning på barns utveckling och en person i ledande ställning inom förskolenheten. Baserat på resultaten från intervjuerna utvecklades den aktörsinriktade räddningsplanen. I den sista fasen av forskningen fick den slutliga användargruppen testa planen.

I nyckelinformantintervjuerna diskuterade man om risker i daghem. Baserat på analysen delades riskerna utifrån svårighetsgrad upp i två grupper: vardagssäkerhet och speciella säkerhetssituationer. Vardagliga säkerhetsrisksituationer uppstår då föremål går sönder, vid olydnad eller vid förflyttningar från en plats till en annan. Alla nyckelinformatörer tog upp vikten av förebyggande åtgärder. Gemensamma regler och överenskomna verksamhetsmetoder skapar en tydlig grund för verksamheten.

Som exempel på nödsituationer och exceptionella situationer nämnde intervjupersonerna brandalarm, vattenskador, strömavbrott, våldsamma situationer och situationer som kräver skydd inomhus. Forskaren konstaterar att gränsen mellan vardagssäkerhet och speciella säkerhetssituationer är suddig, och att dra en gräns i alla situationer är inte ens nödvändigt. Nyckelinformatörerna ansåg att skaderisker kan gälla såväl risker för personer som risker som påverkar fastigheten eller materialet. Säkerhetsavvikelser relaterade till verksamheten, såsom utomhusaktiviteter i gårds- och skogsmiljö, är också en del av vardagliga risksituationer.

Utgående från nyckelinformantintervjuerna konstaterade forskaren att det inte finns någon tidigare erfarenhet av en räddningsplan, vars målgrupp är barn. Det beslutades att implementera en barninriktad räddningsplan, så att barnen kan förstå innehållet och där informationen skulle vara i form av bilder eller filmer. Slutprodukten skulle bli räddningsplanskort. Vidare beslöt man att korten skulle sammanställas i en häftad bok, liknande tryckta fotoböcker.

Vidare beslöt man att räddningsplanen för barn skulle innehålla en version med kort för vuxna. Det centrala innehållet från daghemmets egentliga räddningsplan användes till båda versionerna. Barnens säkerhetskort bestod av samtalsöppnande bilder och enkla regler för säkerhetssituationer. Avsnittet med säkerhetskort riktade till vuxna innehöll utdrag ur daghemmets räddningsplan, men med betoning på övning.

Målet med den användarorienterade räddningsplanen och säkerhetskorten är att

- främja barnens säkerhetskunskaper med tanke på dras utvecklingsnivå
- stödja barnets säkerhetsfostran genom att de får bekanta sig med ämnet redan i förskolan
- öppna säkerhetsdiskussioner, som kopplas till vardagen genom att leka och röra på sig
- skapa en öppen, säkerhetspositiv miljö för förskolan
- lära barnen interaktionsmodeller och arbetssätt som respekterar andra
- sträva efter att säkerhetsundervisningsmomentet ger alla barn möjlighet att lära sig och ta till sig den säkerhetsrelaterade informationen
- tillgodose barnets behov och svara på de säkerhetsfrågor som barnen funderar på
- främja en etiskt ansvarsfull verksamhet som inbegriper samarbete mellan enhetens vuxna och barn
- lyssna på barnet och underlätta för barnet att påverka de saker som berör barnet självt
- uppmärksamma barnet på potentiella risker
- lära ut säkra arbetssätt för hela gruppen så att alla barn kan delta på lika premisser.

På daghemmet Rauman pikkunorssi började man aktivt följa den nya räddningsplaner för barn och vuxna. Man började med att diskutera innehållet i räddningsplanen med varje barngrupp. Enligt förskolans praxis och instruktioner ska sådana diskussioner hållas minst två gånger under verksamhetsåret. Under redigeringsfasen av säkerhetskorten tillfrågades användarna om vilka funktioner de ville ha på säkerhetskorten. Exempel på svar från slutanvändarna:

- tydliga och konkreta bilder för de minsta
- bildens motiv och innehåll matchar varandra
- tydlighet och redigeringsmöjlighet
- koppling till grunderna i planen för förskolutbildning.

Enligt tidigare interventionsforskning måste verksamheten vara tillräckligt långvarig och begriplig för att interventionen ska lyckas (Bianco, Bressoux, Doyen, Lambert, Lima, Pellenq & Zorman, 2010). När de aktörsinriktade säkerhetskortet hade tagits i bruk på daghemmet Rauman pikkunorssi märkte man att det var för utmanande för barnen i åldrarna 0–3 år att följa bilderna i boken. På grund av detta bestämde sig förskollärarna för att vidareutveckla produkten. För 0–3-åringarna gjordes en animationsbaserad smartboardapplikation. I applikationen berättar gruppens maskot om säkerhetsfrågor för en grupp barn. Räddningsplanen för de minsta fokuserar på konkreta och respektfulla handlingsmodeller i vardagssituationer på daghemmet. Situationer som togs upp i räddningsplanen för de minsta barnen var att någon tar en

leksaker ur handen, bli knuffar eller söndrar en leksak. Till den här applikationen valde man teman som observerats i gruppen, och som senare kan eskalera till mer allvarligt våld.

Att diskutera för dem som är intresserade av att omarbete en räddningsplan:

- Vad är fördelen med en räddningsplan?
- Varför är det svårt att läsa räddningsplanen?
- Vilken typ av officiellt dokument tycker du är lätta att läsa?
- Varför ska en räddningsplan finnas tillgänglig för alla?
- På vilka alternativa sätt skulle en räddningsplan kunna tas fram?
- Vad är fördelen med barns egen räddningsplan?
- På vilket sätt vill ni göra upp en räddningsplan?

Räddningsplansdokumentet ska vara dynamiskt och aktuellt. I daghemmet Rauman pikkunorssi fortsätter utvecklingen av planen och räddningsplanen kan eventuellt ännu ta nya former. Målet med verksamheten är dock alltid detsamma: För att må bra har alla, både barn och vuxna, rätt till en trygg miljö och lika möjlighet att få säkerhetsrelaterad information.

Eftersom det från tidigare saknades en barnvänlig version av en räddningsplan uppstod idén om en utveckla en räddningsplan för barn och att samtidigt skapa och utveckla något nytt. Målet med forskningen var att ta fram ett nytt arbetsverktyg för riskhantering i daghemmet Rauman pikkunorssi och att lära ut användningen av detta arbetsredskap för arbetsgemenskaper.

Förskolan har en viktig roll som förmedlare av kunskap och attityder. (Soininen & Merisuo-Storm, 2015). För att göra säkerhet till en del av vardagen bör säkerhetspedagogiken inte vara en egen ö, utan en permanent del av all verksamhet inom småbarnsfostran.

Aktörsinriktade räddningsplanerna för barn och vuxna

Materialet till räddningsplanerna hittar du på Kidisafe-projektets webbplats:

<https://sites.utu.fi/kidisafe/materiaalit/>

Exempelsidor på räddningsplaner för barn och vuxna

Exempelsidorna är från Tessa Rautiainens magisteruppsats. Dokumenten har två perspektiv: vardagssäkerhet och särskilda säkerhetssituationer.

Exempel på kort som ingår i de vuxnas version av räddningsplanen

- ARKITURVALLISUUS -

RIKKOUTUMINEN

HAVAINNOI AKTIIVISESTI YMPÄRISTÖÄ

ILMOITA HETI

POISTA RISKI

TILAA KORJAUS SOITTAMALLA
HUOLTOYHTIÖN TAI KIINTEISTÖNHOITAJALLE

AITO KIINNOSTUS LAPSIIN JA
TURVALLISUUTEEN

PYRI RATKAISUIHIN

OHJAA LAPSIA KÄYTTÄMÄÄN
PÄIVÄKODIN TILOJA JA
VÄLINEITÄ OIKEIN.

PALOHÄLYTYS

ALOITA SIIRTÄMÄÄN LAPSIA ULOS

SULJE MATKALLA OVET JA IKKUNAT

POISTU LÄHIMMÄSTÄ POISTUMISTIESTÄ.
SIIRRY KOKOONTUMISPAIKALLE

**TURVALLISUUDEN
ERITYISTILANTEET**

PEREHDY PELASTUSSUUNNITELMAAN.
LÖYDÄT PELASTUSSUUNNITELMAN LOPUSTA
TARKEMMAT TOIMINTAOHJEET TURVALLISUUDEN
ERITYISTILANTEISIIN

TUNNE VASTUULLASI OLEVAN TYÖSKENTELYTILAN
TURVALLISUUS

HAVAINNOI YMPÄRISTÖÄ

TILANTEEN SATTUESSA, PYSY RAUHALLISENA

KUUNTELE, ANNA OHJEET, HÄLYTÄ APUA 112

TOIMI

Exempel på kort som ingår i barnens version av räddningsplanen

MISSÄ OLLAAN?
MINNE OLLAAN MENOSSA? JA MIKSI?
KULJEN RYHMÄSSÄ MUIDEN KANSSA.

- ARKITURVALLISUUS -

KIUSAAMINEN

KERRO ASIASTA AIKUISELLE
OLLAAN KAIKKIEN KAVEREITA

MILLOIN PYYDÄN APUA?
MISSÄ AUTAN MUITA?
VOINKO PYYTÄÄ APUA AIKUISELTA?
ENTÄ KAVERILTA?

MITÄ KUVASSA ON?
VOIKO LELU OLLA RIKKI?
MITÄ TARKOITTAÄ, JOS JOKU ON
RIKKI TAI EPÄKUNNOSSA?
MILLAINEN ESINE TAI ASIA ON VAARALLINEN?
MILLOIN KERRON AIKUISELLE?

TURVALLISUUDEN ERITYISTILANTEET

ILMOITUS, HÄLYTYS, KELLO SOI
PYSÄHDY
KUUNTELE AIKUISTA
PYSY AIKUISEN NÄKYVILLÄ

Källor och bredvidläsningslitteratur

Bianco, M., Bressoux, P., Doyen, A.-L., Lambert, E., Lima, L., Pellenq, C. & Zorman, M. (2010). Early training in oral comprehension and phonological skills: Results of a three year longitudinal study. *Scientific Studies of Reading*, 14 (3), 211–246.

Hollnagel, E. (2018). *Safety-I and safety-II: the past and future of safety management* (First edition.) Routledge, CRC Press, an imprint of Taylor and Francis.
<https://doi.org/10.1201/9781315607511>

Korpilahti, U. (2019). *Väkivallaton lapsuus: toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. Osa II.* Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö

Knuutila J. & Tamminen A. (2004). *Turvallinen hoitoyksikkö – Malli terveydenhuollon hoitoyksikön riskienhallintaan.*
https://www.valvira.fi/documents/14444/50159/LH-2004-2_turvallinen_hoitoyksikko.pdf
(Data inhämtat 20.12.2021.)

Koskinen, M. (2007). *Pikkulasten tapaturmien ehkäisy.* Teoksessa A. Armanto & P. Koistinen (toim.) *Neurolatyon käsikirja.* Helsinki: Tammi.

Kuisma, M., Holmström, P., Nurmi, J., Porthan, K. & Taskinen, T. (2015). *Ensihoito.* Helsinki: Sanoma Pro.

Kuusela, H. & Ollikainen, R. (2005). *Riskit ja riskienhallinta-ajattelu.* Teoksessa H. Kuusela & R. Ollikainen, (toim.) *Riskit ja riskienhallinta*, s. 15–54. Tampere: Tampere University Press.

McKenney, S., Nieveen, N. & Van den Akker, J. (2006). *Design research from a curriculum perspective.* Teoksessa J. Van den Akker, K. Gravemeijer, S. McKenney & N. Nieveen (toim). 2006. *Educational design research.* London: Routledge, 62–90.

Nurmi-Lüthje I. & Lüthje P. (2009). *Tapaturmat päivähoidossa Kouvolan seudulla.* Suomen Lääkärilehti 64(12), 1135–1141.
http://www.kouvola.fi/material/attachments/perusturva/startkeskus/julkaisut/68MOOQJX4/NurmiLuthje_ym_Tapaturmat_paivahoidossa.pdf

Pelastuslaki (2011). 379/2011. Finlex. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110379>
(Data inhämtat 20.9.2021.)

Pikkunorssi (2022). *Rauman pikkunorssi.* <https://pikkunorssi.fi/> Rauman pikkunorssin pelastussuunnitelma <https://sites.google.com/view/pnturvallisuus/turvallisuusopas-pelastussuunnitelma> (Data inhämtat 20.11.2020.)

POA (2020). *Potentiaalisten ongelmien analyysi*, Martikainen, S. & Ranta, T.
<https://sites.utu.fi/kidisafe/wp-content/uploads/sites/795/2021/01/Potentiaalisten-ongelmien-analyysi-POA.pdf> (Data inhämtat 3.3.2022.)

Saarsalmi, O. (2008). *Päivähoidon turvallisuussuunnittelu.* Sosiaali- ja terveysministeriö.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/71936/URN%3aNBN%3afi-fe201504226169.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Soininen, M. & Merisuo-Storm, T. (2015). *Koti lapsen lukemista tukemassa.* Kielikukka 1–2/2015, 12–15. Finnish Reading Association.

SPEK (2022). *Suomen pelastusalan keskusjärjestö.*
<https://www.spek.fi/turvallisuus/pelastussuunnitelma/> (Data inhämtat 14.2.2022.)

Suomen Riskienhallintayhdistys, (2022a). <https://pk-rh.fi/riskienhallintaprosessi.html> (Data inhäntat 3.3.2022.)

Opetushallitus (2016). Esiopetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus (2022a). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.

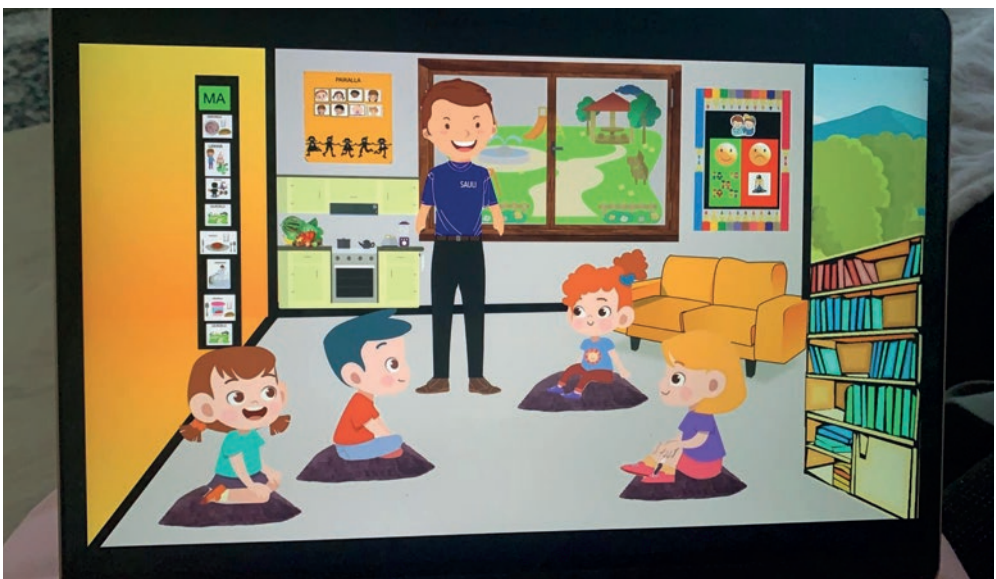
Opetushallitus (2022b). Opetushallitus: Opetustoimen ja varhaiskasvatuksen turvallisuus. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/opetustoimen-ja-varhaiskasvatuksen-turvallisuus> (Data inhäntat 4.4.2022.)

Pelastuslaki (2011). Finlex. Ajantasainen lainsäädäntö (379/2011) <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110379>

Vargas C., Whelan J., Brimblecombe J. & Allender S. (2022). Co-creation, co-design and co-production for public health: a perspective on definitions and distinctions. *Public Health Research & Practice* 32(2) <https://doi.org/10.17061/phrp3222211>

Varhaiskasvatuslaki (2018). Finlex. Ajantasainen lainsäädäntö (540/2018) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540> (Data inhäntat 5.1.2022.)

Virta, M., Asanti, R., Junntila, N., Koivusilta, L., Koski, P. & Virta, A. (2011). Mistä syntyy turvallisuuden tunne koulussa? Teoksessa: E. Lindfors (2012). (toim.) Kohti turvallisempaa oppilaitosta! Oppilaitosten turvallisuuden ja turvallisuuskasvatuksen tutkimus- ja kehittämishaasteita. Tampere: Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö, 120–134.

4

Barn lär sig säkerhetskunskaper:
Identifiering av farliga föremål och
egenskaper

4 Barn lär sig säkerhetskunskaper: Identifiering av farliga föremål och egenskaper

Brita Somerkoski, Åbo universitet, lärarutbildningen, Raumo

Tidigare har man informerat små barn om säkerhet utgående från lagstiftningen eller antaganden om vad barn behöver veta. Oftast har det varit småbarnsgruppens ledare som undervisat i ämnet. I denna studie har man valt ett nytt tankesätt, nämligen att kommunikationen kring säkerhet ska bygga på innehållet och att informationen ges av olika vuxna. Genom att pröva en modell där brandmän genomför en planerad säkerhetskommunikationsworkshop, en säkerhetsverkstad, med några barngrupper vill man utveckla och utvärdera effekterna av att flera vuxna undervisar om ett specifikt säkerhetstema.

I studien deltog 16 (n=16) barn i förskoleåldern. Först fick barnen delta i säkerhetsverkstaden och därefter enskilt delta i en identifieringsuppgift. I denna miniintervju förevisades några föremål och barnet skulle berätta varför de trodde att föremålet var farligt för hen.

Studien visar att:

- barnen kunde logiskt berätta om faran med vissa föremål.
- det var svårare för barnen att beskriva en fara om den inte var direkt synlig; till exempel risken med en injektionsspruta eller genomskinnligt rengöringsmedel i en flaska.
- barnen visste att tändstickor kunde orsaka brand, men berättade inte om farorna med spridning av rök eller brand.

Statistik kring olyckor bland barn

Barnolyckorna har minskat de senaste åren. Förgiftning är en av de vanligaste orsakerna till olyckor bland barn. (THL, 2022). Barnförgiftningsdödsfall har minskat avsevärt de senaste åren. Risken för sjukhusvistelse på grund av förgiftning är störst hos spädbarn under 5 år. (Hoppu, 2012; THL, 2020; Korpilahti & Kolehmainen, 2016.) Vuxna definierar en säker miljö för barn. De senaste åren har lagstiftningen kunnat påverka säkerhetsmiljön eftersom lagändringen tog bort farliga kemikalier från konsumenternas räckhåll. Dessutom har barnsäkra korkar blivit obligatoriska för tvättmedel och kemiska produkter. Trots detta är det viktigt att barn lär sig känna igen farliga miljöer och föremål.

Här presenterar vi en studie som genomfördes i en grupp av förskolebarn. Syftet var att observera barns förmåga att bedöma hur farliga olika föremål är. Föremålen är tagna ur barnens hemmiljö.

Farliga föremål för barn – Fakta om studien

Testpersonerna var förskolebarn från ett daghem i södra Finland. 10 flickor och 5 pojkar deltog. Forskaren hade tillgång till information om barnets ålder och kön. Forskningen föregicks av en etisk granskning av forskningsmetoderna vid Åbo universitets avdelning för humanvetenskapliga etik. Föräldrar tillfrågades om tillåtelse att delta i studien, och barnen själva tillfrågades också muntligt om de ville delta i studien.

De barn som deltog i studien hade bekantat sig med forskningsämnet på många sätt. De hade deltagit i ett pedagogiskt rollspel tillsammans med daghemspersonalen och en timslång säkerhetsverkstad, som hölls av en brandman. I båda aktiviteterna var ämnet barns och vuxnas farliga föremål och de risker och faror som är förknippade med dem.

Man valde ut nio föremål som lätt ryms i en väska. Dessa små föremål brukar räddningstjänsten använda som konkret material då de håller en lektion om säkerhet. Dessa föremål ansågs vara bekanta för barnen, eftersom de används i hemmen och på daghemmen, eller annanstans i vardagen. En diskussion med dagispersonalen och en forskare som är insatt i barns uppväxt och utveckling ordnades innan man valde föremålen. Samtidigt beslöt man att lämna elektrisk utrustning utanför granskningen.

Farliga föremål som användes i studien: sax, kniv, rakhyvel, medicinburk, glasburk (hel), djurben, rengöringsmedel, tändstickor, injektionsspruta.

Farliga föremål för barn – Genomförande och analys

Nio föremål som kategoriseras som vuxnas farliga föremål lades på ett bord och gömdes under en filt. Barnen kom till undersökningsrummet i tur och ordning.

När barnet kom till rummet berättade forskaren att det ligger vuxnas föremål under filten. Barnet ombads berätta varför dessa saker är för vuxna och inte för barn. Om barnet inte kunde svara berättade forskaren kort namnet på föremålet och vilken fara som var förknippad med föremålet. Föremålen gjordes synliga för alla barn i samma ordning under filten, ett föremål i taget. Barnet sa namnet på föremålet och om hen inte kände igen föremålet berättade forskaren vad föremålet var. Forskaren ställde några ledande frågor till barnet om varje föremål. I denna miniintervju svarade barnet på forskarens fråga: Varför är detta föremål ett vuxenföremål? För varje objekt ledde forskaren barnet till ämnet med ytterligare en fråga. Vad kan hända om ett barn använder det här föremålet?

Forskningssituationen spelades in med två dikteringsmaskiner och forskaren gjorde en matris för avkodning av materialet. Barnens svar för varje punkt transkriberades till matrisen. Analysen använde barnens fullständiga svar, som i allmänhet var cirka 5–15 ord långa för varje objekt. Data analyserades kvalitativt. Den genomsnittliga längden på en miniintervju var fem minuter. Efter studien fick dagiset ett meddelande att vidarebefordra till barnens hem, där man bad hemmen diskutera de farliga föremålen i hemmet och komma överens om hur de ska användas.

Farliga föremål för barn – Resultat

I resultatdelen presenteras forskningsobjekten i den ordning som de presenterades för barnen i forskningssituationen. Resultaten har erhållits genom att läsa igenom hela forskningsdata flera gånger i matrisformat. Testresultatet har anonymiserats. B står för förkortningen av barn.

Tändstickor. Alla respondenter kände igen tändstickorna. På frågan om varför de är farliga identifierade barnen två olika faror. Först och främst beskrev de tillfrågade att tändstickorna kan vara farliga för användaren, eftersom *man kan bränna-fingret* eller *hela mänskan kan brinna*. Flera barn kunde berätta att tändstickor förvaras hemma på en plats där barnen inte kan få tag på dem. Barnen kunde dock inte berätta detaljerna om brandens spridning eller rökbildning.

sen, när man ändå vet att där kan man dra stickan, och det kan hända en olycka, och man måste berätta för en vuxen. Det kan börja brinna. Berätta till vuxen, man får inte ta dem, de sparas någonstans i skåpen uppe, så att vissa små bebisar inte får ta dem. B6

Medicinburk. Alla respondenterna kände igen medicinburken och visste att den innehåller medicin. 6/16 respondenter kunde berätta att om man tar fel mediciner kan det leda till farliga konsekvenser för din hälsa, till och med döden. En av de tillfrågade namngav den mekaniska faran, kvävning, och uppgav att ett barn kunde kvävas av medicinen. En av de tillfrågade trodde däremot att medicinen kunde flyga in i mjukisleksakens hals.

Du kan kvävas av dem. Det kan av misstag bli för många. Då kan du råka äta upp dem och svälja dem och du kan dö. B11

Engångsrakhyvel. V3/4 av respondenterna kände igen föremålet (*skägghuggare*) och alla utom tre tillfrågade visste att föremålet är farligt. Anledningen var *för att det kan bli ett sår*. Ett av barnen uppgav att faran beror på att den (trots att detta är en handmanövrerad) har el. En av de tillfrågade hade provat apparaten och fått ett sår på fingret. Några av de tillfrågade sa att deras föräldrar hade varnat dem för att inte röra föremålet. Respondenterna kunde ofta i ord beskriva vad som händer om ett sår uppstår.

vanligtvis har barn inte skägg, den är för vuxna. Den kan gå sönder. Det kan bli ett sårdant där stort sår och det kan blöda. B8

En sprayflaska innehållande ett genomskinligt rengöringsmedel. 3/4 av de tillfrågade visste att det var ett farligt ämne. Lite mindre än hälften av de tillfrågade kunde inte säga att det var ett tvättmedel avsett att användas av vuxna eller att det är hälsofarligt. Respondenterna presenterade ganska olika syn på hur de ansåg att produkten var hälsofarlig. En av de tillfrågade trodde att ämnet kunde orsaka en ögoninfektion, och en av de tillfrågade trodde att ämnet kunde orsaka blindhet. En av de tillfrågade menade att faran beror på att barnet inte känner till saker som har med användningen av ämnet att göra, och att barnet därmed kan spraya ämnet på fel ställe och denna plats kan förstöras. En av de tillfrågade drog slutsatsen att ämnet innehåller bakterier. Några barn kände igen varningsbilden på ett brandfarligt ämne på sprayflaskan och gissade att ämnet kunde starta en brand. Så här sammanfattade en respondent det:

Ett barn kan äta det och dö. Finns det några varningsskyltar här? Det kan finnas bakterier där inne. B7

Kniv. Lite mindre än hälften av de tillfrågade visste att det var en kniv. Alla respondenter kunde realistiskt beskriva vilken typ av fara en kniv kan orsaka. Respondenternas beskrev att det är ett föremål med ett vasst blad som kan orsaka ett sår. Enligt de tillfrågade skulle såret kräva att man sätter på ett plåster eller att man måste besöka en läkare.

Den är vass – man kan få ett sår – även på benet eller halsen eller handen. Det kan göra ont, du måste sätta på ett plåster. B6

Alla barn som deltog i studien kände igen tändstickorna.

Ett rådjurs käkben med tänder, upphittat i skogen. En fjärdedel av barnen visste inte varför ett käkben kunde vara farligt. Barnen var intresserade av föremålet och frågade vad det var. Forskaren sa att det är ett käkben som hittades i skogen. De tillfrågade beskrev käkbenets farlighet på en mängd olika sätt. Mindre än hälften av de tillfrågade uppgav att föremålets farlighet grundar sig på benets yttre egenskaper, såsom vassa delar eller att benet kan splittras till farliga delar när det går sönder. Samma antal respondenter kunde ta upp aspekter relaterade till objektets renlighet. Dessa respondenter kunde nämna bakterier, smuts eller baciller som orsak till fara, som här:

Kanske vuxnas. Kan finnas bakterier. Du kan få någon sjukdom av dem. Man kan få corona av bakterier. Man får alltid höra om corona. B7

Du kan få någon sjukdom av det. Jag kan inte säga vilken. Jag har också hittat ett ben, men jag tog det inte. När jag såg en död kråka så petade jag inte på den, inte ens med en pinne. B8

Injektionsspruta. Alla svarande utom en identifierade att det är en ”vaccination” eller en spruta. Cirka 3/4 av de tillfrågade tyckte att injektionssprutan är farlig eftersom den vassa nålen kan orsaka sår. Hälften av de tillfrågade visste att ämnet i sprutan kan orsaka sjukdom. Endast två respondenter kunde nämna ”baciller eller bakterier”, som i det här svaret:

Det kan bli ett stort sår om barnet inte vet vad det är. Om någon dåre har stoppat in dit några bakterier. B9

Glasburk. Barnen kunde inte direkt säga att en liten glasburk skulle vara farlig för barn. När forskaren frågade vad som skulle hända om detta gick sönder visste alla barn att krossat glas är farligt.

Kan gå sönder. Det kan finnas splitter. Glas. Det kan bli ett sår på benet. Man kan åtminstone inte dö av det. Förutom om det är många, då dör man. B16

Sax för vuxna. Alla respondenter kände igen den stora saxen och kunde beskriva varför saxar är farliga. Genom att jämföra storleken kunde respondenterna berätta att barnsaxarna är mindre. Respondenterna beskrev att vuxnas saxar är farliga eftersom de är vassa:

Eftersom de är större – och de kan ge ett sår åt barn – då de är större och barn kan använda lite mindre. B5

Farliga föremål för barn – Slutsatser

Utifrån forskningsmaterialet kan man dra slutsatsen att förskolebarn heltäckande kan namnge olika objekt i uppväxt- och lärandemiljön och kan beskriva faran med dem. Detta gäller särskilt om orsaken till faran är direkt och uppenbart synlig, till exempel bladet på en kniv eller sax.

Forskarnas uppmärksamhet riktas särskilt mot föremål vars fara inte är omedelbart uppenbar och vars farlighet är svårare att bedöma. Detta gäller till exempel för tändstickorna, det smutsiga djurbenet, medicinerna och rengöringsmedlet. Respondenterna beskrev att tändstickor kan bränna ett finger, att kanylen på en injektionsspruta eller de skarpa vita tänderna på ett djurben främst kan orsaka ett sår på barnet, och att faran med medicinen delvis kan vara relaterad till det faktum att medicinen faller och därför inte kan tas. Utifrån resultaten verkar det uppenbart att ett barn i förskoleåldern kan ha svårt att förstå farligheten hos föremål som orsakar långvariga eller inre faror för individen eller vars farlighet är förknippad med en kemisk reaktion, till exempel en infektion. Sådana föremål är till exempel smutsiga djurdelar eller djurens avföring, rengöringsmedel och läkemedel.

Farliga föremål för barn – Diskussion

Syftet med studien var att ta reda på hur respondenterna i förskoleåldern tänker kring några farliga föremål i deras närmiljö. Forskarna hade inte tillgång till respondenternas hälsodata eller annan bakgrundsinformation. Forskaren hade heller ingen information som kunde ha använts för att avgöra hur mycket man i hemmen diskuterar kring farligheten med olika föremål.

Utifrån resultaten kan man konstatera att samtliga respondenter i huvudsak kunde namnge de föremål som är avsedda att användas av vuxna. Utgående från barnens svar är det dock svårt att tolka hur väl barnen förstår föremålens farlighet. Däremot framkom ganska stora individuella kognitiva skillnaderna i svar. När en av de tillfrågade berättade realistiskt om bakterierna kunde den andra berätta om läkemedlets effekter i en situation om läkemedlet skulle komma in i mjukdjurets mun. Respondenterna kände lätt igen farligheten med föremål med synligt vasst blad eller spets, till exempel injektionssprutan och kniven. I miniintervjuerna beskrev respondenterna spontant situationer som farliga föremål orsakat respondenten själv eller vuxna i den närmaste kretsen. Däremot hade respondenterna svårare att identifiera farligheter baserade på en kemisk reaktion, till exempel effekten av giftiga ämnen på kroppen.

Alla barn kände igen tändstickorna och visste hur de skulle berätta att de var farliga eftersom de kunde starta en eldsvåda. Barnen beskrev inte rökspridningen i sina svar, och barnen bedömde brandskadorna ganska okomplicerat. Respondenterna beskrev injektionssprutan i första hand som en synlig fara, där respondenterna nämnde att man kan få ett sår av nålen. Ett fåtal respondenter kunde berätta att sprutan kan innehålla ett skadligt ämne. Att bedöma risken för infektion var svårt: endast två respondenter kunde berätta att bakterier kvar i sprutan kunde orsaka en infektion. Farliga föremål, ämnen och farliga platser diskuteras både i barnets vardag i hemmet och i daghem och förskolor. Forskarnas uppmärksamhet gäller de undervisnings- och utbildningssituationer där en vuxen talar med barn om beskriver faror i närmiljön. Forskningsresultaten kan användas främst inom småbarnspedagogiken men även vid utbildningstillfällen för räddningsmanskap och andra säkerhetsexperter.

Säkerheten kan ordnas på olika sätt såväl i hemmen som i förskoleundervisningen. Säkerhetsmiljön för ett barn skapas av de vuxna. Barn lär sig om sin omgivning genom att beröra och experimentera eftersom nyfikenheten är grunden för lärande.

Den vuxna kan se till att barnets miljö generellt är fri från farliga föremål, men å andra sidan kan en helt ofarlig miljö inte skapas. Därför ska den vuxna stödja barnets utveckling genom att betona säkra sätt att lära sig nya saker.

Ett exempel på detta är användningen av sax: även små barn lär sig att använda saxar som passar deras hand. Den vuxna ska tydligt namnge de farliga föremålen i barnets miljö och beskriva vad föremålets farlighet grundar sig på; detta är särskilt fallet med kemikalier.

I denna studie lämnades elektriska apparater medvetet utanför gruppen av farliga föremål. Man kan dock tänka sig att farligheten med elektrisk utrustning också skulle kunna beskrivas för barnet genom att konkret berätta om konsekvenserna av olyckor. Man bör tydligt komma överens med barnet om hur man använder ett föremål på rätt sätt. Likaså bör de vuxna förbereda sig på hur man ska agera om ett föremål används på ett felaktigt eller farligt sätt.

Diskussionsämnen:

- Vilka andra föremål är sådana som förskolebarn lätt förstår faran med?
- Vilka dolda eller oförutsägbara faror kan det finnas bland de föremål som förskolebarn kommer i kontakt med?
- I vilken situation ska man hemma med sitt barn diskutera och komma överens om hanteringen av farliga föremål?
- Vid vilken ålder har ett barn tillräckligt med omdöme för att själv använda tändstickor?

Studiens resultat kan användas i barngrupper då man för säkerhetsdiskussioner om farliga föremål. Med tanke på öppen eld är det viktigt att påtala svåröversägliga situationer som rökspridning. Forskningsresultaten kan även överföras till andra temaområden såsom trafik eller sjövätt. Sannolikt är det lättare för ett barn att förstå en uppenbar fara för att kollidera eller falla omkull, jämfört med flerdimensionella faror, som inkluderar tid på dygnet, halt väglag eller andra liknande variabler relaterad till säkerhetsfrågor.

Utvecklingen av ett barns förståelse för farorna i närmiljön bör studeras vidare. Att skapa en trygg och barnorienterad miljö är lättare om den vuxna känner till barnets utveckling och beaktar barnets mognadsnivå. Förutom att förstå att akta sig för faror, bör barn i förskoleåldern även lära sig hur man agerar om något händer. Ansvaret ligger alltid på barngruppens ledare, som själva bör vara steget före och ha en handlingsplan för eventualiteter.

Källor och bredvidläsningslitteratur

Hoppu, K. (2012). Lasten lääkemyrkytykset – vaarallisia ja vähemmän vaarallisia. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014120350555>

Korpilahti, U. & Kolehmainen, L. (2016). Kansallisen lasten ja nuorten tapaturmien ehkäisyn ohjelman väliarviointi. Helsinki: THL. Työpaperi 40/2016.

Korpilahti, U., Hakulinen, T., Parkkari, J., Koivusilta, L., Parkkari, I., Rajamäki, R., Heinonen, K., Ojanperä, I., Serlo, W. & Lillsunde, P. (2019). Lasten ja nuorten tapaturmakuolleisuus on yleisempää Suomessa kuin muualla Euroopassa keskimäärin. Aikakauskirja Duodecim 135 (9): 847–54 <https://www.duodecimlehti.fi/duo14909>

STM (2022). Turvallisesti kaiken ikää. Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn ohjelma 2021–2030 sekä selvitys kustannuksista. Helsinki: STM julkaisuja 2020:33

5

Kidisafe-säkerhetsverkstad för barn inom småbarnspedagogiken

5 Kidisafe-säkerhetsverkstad för barn inom småbarnspedagogiken

Mikko Puolitaival, Satakunta räddningstjänst

Brita Somerkoski, Åbo universitet, lärarutbildningen, Raumo

Jarno Heinilä, Satakunta räddningstjänst

Sauli Lehtimäki, Satakunta räddningstjänst

I detta kapitel behandlas den säkerhetskommunikation med barn inom småbarnsfostran, som produceras av räddningstjänsten. Denna verksamhet har ordnats för dagis- och förskolebarn under lång tid. Det handlar om räddningstjänstens lagstadgade verksamhet, där barnen ges upplysning om brandsäkerhetsfrågor, och målet är att påverka utvecklingen av barnets säkerhetsattityd. Metoderna för hur säkerhetsinformationen getts, har inte baserats på forskning eller annan teoretisk undersökning, utan informationstillfällena har snarare byggt på tidigare traditioner, eller utgått från experiment och konsensusutlåtanden från experter. Kidisafe-projektet ville forska kring och bygga upp en ny metod där småbarnspedagoger tillsammans med räddningsverkets brandmän förmedlar säkerhetsinformation riktad till barngrupper inom småbarnsundervisningen. Här beskrivs strukturen och huvudprinciperna för den nya verksamhetsmodellen, som på svenska fått namnet säkerhetsverkstad enligt Kidisafe-modellen.

Nyckelpunkter i säkerhetsutbildningsmodellen Säkerhetsverkstad, som skapades i Kidisafe-projektet:

- Utvecklat en modell som bygger på samarbete mellan utbildnings- och räddningspersonalen. Modellen testats med en barngrupp.
- Bevarat de goda erfarenheterna från tidigare modeller.
- Utnyttjat daghemspersonalens pedagogiska kompetens i att lära ut säkerhetskunnskap före och efter brandmannens besök i barngruppen.
- Syftet med modellen är att undervisa barngrupperna om säkerhet över en längre tid.

Genom att påverka barns inställning till säkerhetsfrågor skapas en god grund för hela befolkningens säkerhetskunnskap.

Barn och unga är den centrala målgruppen för räddningstjänstens säkerhetsinformation. Att förmedla säkerhetsinformation till barn är motiverat av många olika skäl: barn är mottagliga för säkerhetsinformation, hela målgruppen är lätt att nå genom skolor och förskolor och genom barnen kan hemmen även effektivt påverkas.

Säkerhetsutbildning för barn och unga lägger grunden för hela befolkningens säkerhetskompetens. Enligt räddningslagen definieras säkerhetsupplysning som en del av räddningsverkets uppgifter. Lagen avser generellt förebyggande av bränder och andra olyckor, samt förberedelser och lämpliga åtgärder i farliga situationer. (Räddningslagen 379/2011.) Nationella handlingsprogram och strategier står som riktlinjerna för säkerhetsinformationen på den regionala nivån och på hur säkerhetsplaner uppgörs. Målsättningen för barn och unga preciseras mer exakt i Räddningstjänstens handlingsprogram för förebyggande av olyckor. Ett av de centrala målen är att öka barns och ungas säkerhetskunnande. Det är tänkt att varje barn och ungdom minst fyra gånger före 25 års ålder ska kunna få information och handledning av räddningsväsendet. Dessutom föreslås att mångsidiga medel används för att nå barn och unga. (Lepistö & Heliskoski, 2019.)

År 2019 fick Finland ett nytt åtgärdsprogram för förebyggande av olyckor. Redan före det nya handlingsprogrammet togs i bruk hade man kommit fram till att det är lämpligt att påbörja säkerhetsfostran då barn är i förskoleåldern. (SM, 2012). Räddningstjänstens expertnätverk för säkerhetskommunikation har gjort en undersökning, (2020) där nästan alla räddningstjänster i Finland anger att barn i förskoleåldern definierats som målgrupp för säkerhetsinformation. Verksamhetsmodellerna för verksamheten varierar dock mycket mellan institutionerna. Några av institutionerna anordnar undervisningstillfällen på begäran, några erbjuder utbildning direkt på dagis medan några träffar barngrupperna på sporadiska evenemang. Målen för besöksverksamheten har varit att ge information om utrymningsövningar, att lära barn att identifiera och akta sig för vuxnas och barns farliga föremål samt att skingra barnens rädslor relaterade till brandsäkerhet såsom eldsvådor, brandbilar eller andra utryckningsfordon. Ett mål har också varit att väcka intresse för säkerhetsfrågor. (Somerkoski, Kesäläinen, Puolitaival & Lepistö, 2022.)

Något nytt, något gammalt, något lånat...

Under årens lopp har man publicerat endast ett fåtal finska guider och läromedel, som räddningstjänsten kan använda då de ordnar informationstillfällen för barn. Läroboken Luo turvallisuutta (Jaakkola, 1998) skulle kunna betraktas som ett slags grundarbete, som ganska förtjänstfullt gick igenom grunderna för säkerhetsinformation och tog fram läromedel och lektionsplaner för säkerhetsutbildning för medborgare i olika åldrar. Jaakkolas material inkluderar även barn i förskoleåldern. Utöver Jaakkolas material använder räddningstjänsten Palomies auttaa-serien (Waitinen, 2014), Palovaarin turvaopas (Waitinen, 2019) och material utarbetat av räddningstjänsterna själva. Ett bra exempel på detta är Pirkanmaa räddningstjänst som utarbetat Tulikettu-materialet. Läromedlen finns inte på svenska.

Dessa tidigare producerade material har klarat tidens tand otroligt bra. Trots det kan temat ses över och utvecklas vidare. En god möjlighet till en sådan vidareutveckling öppnade sig när Åbo universitet våren 2020 bjöd in Satakunta räddningstjänst att planera ett gemensamt projekt med anknytning till säkerhet i förskolan. Under våren 2020 lanserades Kidisafe-projektet, som utvecklat en modell som den finländska räddningstjänsten kan tillämpa då de besöker barngrupper för att tala om säkerhet. Kidisafe-projektet genomfördes i samarbete med daghemmet Pikkunorssi, som är Åbo universitets övningsdaghem beläget på samma campus som den finska lärarutbildningen i Raumo. (Från och med år 2024 är daghemmet Rauman pikkunorssi ett av Raumo stads daghem.) Kidisafe-projektet finansierades av Brandskyddsfonden.

Målet för Kidisafe-projektet var att utveckla en ny verksamhetsmodell för den finländska räddningstjänsten, småbarnsutbildningen och fortsatta forskningen inom universitetet. I projektet ville man implementera en ny säkerhetsinformationsmodell i förskoleundervisningen och utvärdera dess effektivitet. Modellen bygger på redan existerande och beprövade arbetssätt, men även på nya forskningsrön inom småbarnspedagogiken. Följande randvillkor användes vid utvecklingen av modellen, som på svenska fått namnet säkerhetsverkstad:

1. Brandmannen möter inte barngruppen utan att ha fått instruktioner av pedagogen.
2. Daghemmet har kontaktats innan besöket.
3. Brandmannen har i förväg bekantat sig med barnens socioemotionella och psykofysiska nivå.
4. Säkerhetslektionen är organiserad på ett sådant sätt att barnet får en känsla av: Han är en brandman – min vän.
5. Samspelet mellan brandmannen och barngruppen är barnorienterat; brandmannen verkar både fysiskt och pedagogiskt på barnens nivå.
6. Brandmannen är genuint närvarande och har en lättsam interaktion med barnen.

7. Med hjälp av frågor ska barnen ges möjlighet att utveckla sitt tänkande och sin förmåga att uttrycka sig.
8. Räddningstjänsten utnyttjar daghemspersonalens pedagogiska kompetens före samtalstillfället och efteråt.
9. Innehållet för det olycksförebyggande arbetet utgår från barnets eget intresse.
10. Modellen bör kunna tillämpas nationellt.

Säkerhetsverkstad enligt Kidisafe-modellen

För att hitta lämplig nivå på uppgifterna i den kommande modellen behövde brandmännen bekanta sig med barn i förskoleåldern. Genom att delta i sagostunderna och lekarna på daghemmet Pikkunorssi, fick de en uppfattning om barnens utvecklingsnivå och hur de tänkte. Likaså genom att tillsammans med barnen göra målaruppgifter eller bygga med klossar kunde de få en inblick i barns förmåga att koncentrera sig. Genom att samtala om olika yrken eller om barnens egna husdjur blev det lättare för de vuxna att anpassa språket till barnens nivå. Föreläsningarna av Serja Turunen, Marita Neitola, Tarja-Riitta Hurme och Lauri Kemppinen, lektorer vid Åbo universitet, ökade räddningsspersonalens förståelse för barns olika utvecklingsstadier och inblick i olika inlärningsmetoder. I planeringsmötena har räddningstjänstens företrädare för sin del berättat om sina erfarenheter av säkerhetsinformationstillfällen med små barn och beskrivit hur denna verksamhet relaterar till räddningstjänstens övriga verksamhet. Baserat på detta började en gemensam förståelse ta form av hur säkerhetsverkstäderna för barn i förskolan skulle se ut.

Forskarna ville att behandlingen av ett säkerhetstema inte skulle begränsas till den korta stund då en brandman besöker barngruppen. Man beslöt att ett förarbete bör ingå i modellen. Förarbetet ska förbereda barngruppen så den blir bekant med det tema som brandmannen ska tala om under sitt besök. Räddningsverket sänder olika uppgiftsalternativ och instruktioner om hur man förbereder sig för säkerhetsinformationstillfället per e-post till dagispersonalen. Föruppgifterna kan till exempel vara filmer. Före brandmannens besök informeras hemmen, så att man även där kan förbereda barnen för det kommande evenemanget. Genom att förbereda barnen på brandmannens besök och därmed även tala om det kommande temat, kan man med barnen under en längre tid naturligt behandla ämnet. Under den här tiden kan de vuxna också lugnt fundera över frågor som kan ställas under brandmannens besök.

Säkerhetsverkstaden; brandmannens besök

Då brandmannen kommer på besök till en barngrupp är det inte meningen att han ska hålla en föreläsning. I stället ska barnen ges möjlighet att delta. Genom olika lekar eller uppgifter väcks intresset i ämnet och barnen har lättare att lära sig och komma ihåg. Undervisningen måste i alla fall föras på barnens nivå – både fysiskt och innehållsmässigt. Med förskolebarn kan man inte prata om pyrolys* eller grundutredning**, utan man bör använda termer som barn kan förstå. Man behöver inte heller nödvändigtvis tala om alltför tekniska saker, utan fokusera på frågor som är relevanta för barnen.

Brandmannen ska inte använda sig av digital presentationsteknik. Eftersom modellen eftersträvar en interaktiv presentation på barnens nivå, är det inte lämpligt att rikta barnens uppmärksamhet mot en projektorsskärm eller skärmen på smarta enheter. Utbildningsmaterial som tagits fram i digitalt format blir dessutom snabbt föråldrat. Genom att undvika användningen av presentationsteknik förenklas förberedelserna i samband med utbildningsbokningarna.

Arbetsgruppen diskuterade de praktiska svårigheterna som kan uppstå då daghemmen kontakter räddningstjänsten för att boka en säkerhetsutbildning. I synnerhet i de fall där räddningstjänstens personal arbetar i skift, är det utmanande att passa in besökstiderna i arbetsskiftsschemat. Lösningen på detta i projektet blev det elektroniska registreringsystemet Lyyti, där tillgängliga tider kan registreras och anmälningslänken kan skickas till alla förskolor i området på en gång. Systemet visar räddningspersonalens lediga tider, upprätthåller en ögonblicksbild i realtid med

*Pyrolys eller torrdestillation är en process där ett ämne upphettas till en hög temperatur, vanligtvis omkring 500–1 000°C, i en syrefri miljö

** Grundutredningen är en första åtgärd genom vilken effektiv släcknings- och räddningsverksamhet inleds.

kontaktinformation och systemet kan även sända instruktioner och preliminärt material via e-post. Dessutom kan systemet användas för att enkelt samla in feedback och kundupplevelser i efterhand. Utöver Lyyti-programmet finns det flera liknande meddelandehanteringssystem som säkert är väl lämpade för detta ändamål. (Bilaga 1 Bokningsutbildningar och Bilaga 2 Bekräftelsemeddelande + förberedelseinstruktioner)

Vid säkerhetsinformationstillfället, säkerhetsverkstaden, ska brandmannen ha på sig sina arbetskläder, inte uniformen. Beroende på temat ska brandmannens konkreta undervisningsmaterial rymmas i en väska, som han har med sig. I detta projekt valde man att tala om vuxnas farliga föremål. Dessa nio föremål som finns i en väska, räcker väl som konkret undervisningsmaterial. Det är också trevligt om brandmannen har med sig en lämplig present till barnen, till exempel en reflex, som en gåva från räddningstjänsten. (Bilaga 3 Brandmannens besök)

Observationer från brandmännens bekantskapsbesök på daghemmet och från säkerhetsverkstaden

Som en del av Kidisafe-modellen skulle brandmännen först göra ett bekantskapsbesök på daghemmet. Syftet med det förberedande besöket var att brandmännen skulle få bekanta sig med dagismiljön och barn i förskoleåldern. Utifrån besöket kunde brandmännen få en tydligare bild av barnens färdigheter, barnens psykofysiska utveckling, temperament och dagislivet i stort. Under besöket ombads brandmännen delta i olika lekar, bygga med klossar, färglägga, presentera sig och berätta om sitt yrke och till och med delta i barnets födelsedagskalas. Stämningen var ganska familjär och barnen verkade positivt intresserade. Barn lekte också fritt, och brandmännen kunde märka att leken utvecklades medan leken pågick. De kunde även konstatera att några förskolebarn var osäkra på begreppen vänster och höger. Brandmännen kunde också konstatera att barnen spontant och utan fördomar kunde påbörja nya saker. Intresset för en aktivitet varade i knappt en halvtimme. Barnen var intresserade av brandmännen och uppmärksammade detaljerna, till exempel stjärnorna och märkena på brandmännens uniformer. Barnen kände från tidigare till att brandmännen jobbar på brandstationen. De kände också till TV-serien *Vov patrullen*, vilket syntes i barnens lekar.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att barnen modigt vågade vara tillsammans med brandmännen. Barnens lekar innehöll tydliga roller och barnen gav kroppsliga signaler genom att ta i eller peka och visa.

Brandmännens bekantskapsbesök medförde att barnen var förberedda när brandmannen kom för att hålla säkerhetsverkstaden. Vid det tillfället försvann barnens blyghet snabbt. Man kan anta att idén om ”*Brandmannen är din vän*” förverkligades väl i denna modell. Man kunde konstatera att barnen i leksessionerna kunde kon-

centrera sig på en sak i en kvart, medan koncentrationen varade längre under säkerhetsverkstaden. När undervisningsmetoderna varierades lyssnade barnen i ungefär en timme. Säkerhetsverkstaden innehöll dessutom några fysiska aktiviteter. Förhandsmaterialet kan ha påverkat det faktum att barnen ställde mycket specifika frågor om brandutrustning och eldsvådor.

Brandmän som fostrare – utmaningar och möjligheter

För brandmän som ska informera om säkerhet är nog förskolebarn den mest krävande publiken, men även den grupp som är mest intresserad av säkerhet! Av denna anledning måste brandmännen ges både tillräcklig erfarenhet och utbildning i att hantera och undervisa barn under skolåldern. Att skapa en fungerande undervisningssituation kräver att brandmannen har förståelse för lyssnarnas färdigheter och kunskaper.

Eftersom en del av räddningsverkets verksamhet är riktad till barn, är det viktigt att den verksamheten utgår från barnens behov och utvecklingsnivå. Till exempel bör man med tillräckligt konkreta exempel och med konkret undervisningsmaterial beskriva saker på ett sådant sätt att barnet har förutsättningar att bygga sin förståelse för brandsäkerhet. Barnorienterat undervisningssätt avser också att brandmannen befinner sig på samma nivå som barnen, så de kan se och höra utan hinder.

Säkerhetsverkstaden är ett nödvändigt och lyckat koncept, även om det inte alltid går enligt det på förhand tänkta manuset. Brandmannen kan vara nöjd med sin insats om barnen har deltagit aktivt och fokuserat under den entimmes långa säkerhetslektionen. Den tid en vuxen ger till ett barn är en väl använd resurs. En lugn och avslappnad atmosfär möjliggör positiv inlärning.

Frågorna som barnen ställer beskriver hur bra barnen har förstått innehållet. Utifrån frågorna kan pedagogen bilda sig en bild av barnets tankar och tänkandets utveckling. När brandmannen ska svara på barnens frågor kan han hamna i en obekväm situa-

tion. Vissa av frågorna är svåra. Frågorna innehåller dock en inbjudan till interaktion. När man diskuterar är det bra att be barnet om förtydliganden och se till att man har förstått rätt vad barnet menar, till exempel: ”Så menade du att...” Alla barnets frågor har inte ett entydigt svar. Det krävs mod att svara att du inte vet eller inte är helt säker på det. Barnet lär sig då att även en vuxen inte vet allt. Vissa av frågorna kan kräva längre överväganden. I synnerhet dessa delade stunder av reflektion är en värdefull interaktion.

Räddningstjänsten kämpar för att ha tillräckligt med resurser. Enligt planerna för säkerhetskommunikation ska någon från räddningsverket träffa förskolebarnen minst en gång. Detta uppnås lätt i samband med besök i förskolegrupperna. Räddningstjänsten kunde också överväga säkerhetsjippon där barn deltar tillsammans med sina föräldrar. Det skulle säkerställa att diskussionen om till exempel brandsäkerhet fortsätter även hemma. I intervjustudien som genomfördes under Kidisafe-projektet framkom att barnfamiljerna upplevde att de inte fått tillräcklig information och service från räddningstjänsten. Detta utmanar räddningstjänsten att planera nya verksamhetsformer för sin säkerhetskommunikation.

Frågor för att stödja planeringen av en säkerhetsverkstad:

- Hur påverkas säkerhetsverkstaden av att barnen genast i början får uppträda inför brandmännen?
- Varför kan frågorna från ett barn verka svåra för en vuxen?
- På vilket sätt kan lärandet stärkas via säkerhetsverkstaden?
- Varför tycker barn att en hjälm är en viktig utrustning?
- Hur utvecklas säkerhetsattityderna för barn i förskoleåldern? Vilka faktorer påverkar barnens attityder?

Om räddningstjänsten inte har tillräckliga resurser för att genomföra säkerhetsverkstäder är det möjligt att erbjuda daghemmen material om brandsäkerhet. Även om småbarnspedagogens lektion om säkerhet inte nödvändigtvis är en upplevelsebaserad sådan, är det bra att flera vuxna i barnets närmiljö pratar om brandsäkerhet: föräldrar, småbarnspedagoger, kuratorer, men även brandmän och andra yrkesverksamma. Att undervisa i brandsäkerhet kräver förståelse för vissa tekniska frågor. Säkerhetsfrågor bör därför regelbundet repeteras och upprepas, så att barnen har lättare att komma ihåg saker som verkar svåra. Säkerhetskommunikation handlar om att påminna människor i alla åldrar om faror.

En säkerhetsverkstad är lyckad om det förekommer interaktion mellan vuxna och barn, om barnen får ny information och lär sig nya färdigheter, och deras intresse för brandsäkerhetsfrågor väckts. För att säkerställa att barnen tagit till sig innehållet från säkerhetsverkstaden, är det viktigt att ställa upprepade frågor om temat. Livet är ett långt lärande. Effektiviteten kan anses vara god om barnet, när det växer upp, är redo att frivilligt upprätthålla en god säkerhetskultur i sin närmiljö.

Källor och bredvidläsningslitteratur

Jaakkola, E. (1998). Luo turvallisuutta. Valistamisen ja pelastusneuvonnan oppikirja. Suomen palopäälystöliitto. Porvoo: Kirjapaino t.t.

Kidisafe (2022). Kidisafe-hankkeen internet-sivut. <https://sites.utu.fi/kidisafe/> (Data inhämtat 10.9.2022.)

Lepistö J. & Heliskoski, J. (2019). Turvallinen ja onnettomuuksista vapaa arki 2025. Pelastustoimen toimintaohjelma onnettomuuksien ehkäisemiseksi. Sisäministeriön julkaisuja 2019:33. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161956>

Pelastuslaki (2011). Ajantasainen lainsäädäntö. Finlex. 379/2011
<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110379>

SM (2012). Pelastustoimen turvallisuusviestinnän strategia. Sisäministeriö.

Somerkoski, B., Kesäläinen, J. Puolitaival, M. & Lepistö, J. (2022). Paloturvallisuus lapsiperheissä – vanhempien näkökulma.
<https://www.pelastusopisto.fi/pelastus-ja-turvallisuustutkimuksen-vuosikirja-2022-on-julkaistu/> (Data inhämtat 16.11.2022.)

Waitinen, M. (2014) Palomies auttaa -taulusarja. Helsinki: Palopäälystöliitto.

Waitinen, M. (2019) Palovaarin turvaopas. Helsinki: Lasten Keskus.

Bilaga 1 Bokning av utbildningar

I de flesta räddningsanläggningar hanteras säkerhetsträning för förskoleundervisning av personal, som jobbar i olika skift. Det är svårt att boka besökstider med daghem eller skolor via telefon och e-post.

Det rekommenderas därför att man använder ett elektroniskt bokningssystem vid bokning. På så sätt kan olika tider bokas på en gång med en kontakt. I exemplet taget från Lyyti-bokningssystemet, anges alternativa besöksdatum från vilket den registrerade väljer det lämpligaste alternativet. Efter registrering är alternativen inte längre tillgängliga för andra.

Bokningssystemet kan skriva ut en realtidslista över registrerade enheter med kontaktinformation. Lyyti-programmet kan också skicka ett automatiskt bekräftelsemeddelande till registrerade användare. Mer om bokningsbekräftelsen och förberedelseinstruktionerna i bilaga 2.

Tapahtumassa on vielä **6** paikkaa vapaana

Kirjaa tiedot ja ilmoittaudu teille parhaiten sopivaan koulutukseen.

Osallistutko *

Kyllä

Ei

Etunimi

Erja

Sukunimi

Esikouluope

Sähköposti

erja.esikouluope@kaupunki.fi

Matkapuhelinnumero

FIN (+358) 441234567

Koulutuspäivämäärät (ilmoittaudu vain yhteen): (vapaana: 1) *

1.11.2021 (klo 9)

1.11.2021 (klo 13)

5.11.2021 (klo 9)

5.11.2021 (klo 13)

12.11.2021 (klo 9)

12.11.2021 (klo 13)

Sallin tietojeni hyödyntämisen ja viestinnän myös muissa tietosuojaselosteen käyttötarkoituksissa ([lue lisää](#))

Bild: Anmälningsblankett som används i Lyyti-bokningssystemet.

Lista osallistujista tapahtumassa Päiväkotien turvallisuuskoulutukset (1 kpl):

Etunimi	Sukunimi	Sähköposti	Matkapuhelinnumero	Koulutuspäivämäärät (ilmoittaudu vain yhteen):
Erja	Esikouluope	erja.esikouluope@kaupunki.fi	+358441234567	5.11.2021 (klo 9)

Bild: Online-lista över deltagare.

Bilaga 2 Bekräftelsemeddelande + förberedelseinstruktioner

Tack! Du har nu bokat en säkerhetsverkstad till ditt dagis.

Mål med besöket:

De viktigaste målen med det kommande besöket är att lära barn att känna igen risker och att agera lämpligt i olika situationer. Vi pratar t.ex. om farliga föremål, om att ringa ett nödsamtal och om hur man gör vid brandalarm. Brandmannens besök är dock bara en del av det hela, vilket inkluderar förberedelser, brandmannens besök och genomgång av säkerhetsfrågor efter besöket.

Förberedande uppgifter:

Vi önskar att du kan förbereda en några minuter lång presentation för oss med din barngrupp. Till exempel kan ni uppföra en sång eller en ramsa, eller överrätta en teckning åt brandmannen i början av evenemanget. Detta lättar bekvämt på spänningen för både barnen och brandmannen.

Vi hoppas också att du och barngruppen i god tid innan vårt besök bekantar er med materialet som finns i länkarna nedan. Med dem kan ni förbereda er på ämnet brandsäkerhet på dagis. Syftet med filmerna är att förbereda barnen inför brandmannens besök, göra brandsäkerhetsfrågor bekanta, öka intresset för ämnet och minska potentiell rädsla. Videorna erbjuder en möjlighet att gemensamt förundra och begrunda. Vi hoppas att ni tillsammans funderar ut frågor, som ni kan ställa till brandmannen under besöket.

- Pelastajan päivä, Satakunnan Pelastuslaitos. (fi) Dokumentärfilm riktad till barn om händelserna under brandmännens arbetspass.
(hyperlänk: <https://youtu.be/3PZ619JuSos>)
- Pelastajan päivä, Turun Yliopisto (fi). Animationsvideo av händelserna under brandmännens arbetspass.
(hyperlänk: <https://www.youtube.com/watch?v=udpgEajRz68>)
- Arbetsbok, där du kan skriva ut säkerhetsrelaterade uppgifter för barn. (fi)
(hyperlänk: https://sites.utu.fi/kidisafe/materiaalit/#Turvallisuusmateriaaleja_varhaiskasvatusikaisille)

Praktiska arrangemang i samband med besöket:

Det behövs ett utrymme där alla barn kan sitta bekvämt på golvet eller på bänkar, så att alla kan se brandmannen. Brandmannen behöver ett lågt bord eller en låg stol, som han kan placera några föremål på. Föremålen bör vara väl synliga för alla barn. En dator eller en videokanon behövs inte.

Detta besök är mycket viktigt för oss och vi ser fram emot att få träffa er! Vi hoppas att vi inte behöver åka på någon utryckning, utan kan komma som planerat!

Hälsningar,

XXX räddningsverket

P.S. En checklista över säkerhetsfrågor har sammanställts för dagispersonal. Listan finns på: https://sites.utu.fi/kidisafe/materiaalit/#Turvallinen_kasvu-_ja_oppimisymparisto_tarkastuslistat. (fi) Skriv ut/spara listorna åt dig själv och använd dem flitigt i vardagen.

Bilaga 3 Säkerhetsverkstad enligt Kidisafe-modellen, 60 min.

Före besöket: Barnen har bekantat sig med film och litteratur under ledning av en vuxen. Barnen har diskuterat materialet med en vuxen från daghemmet och tillsammans har de funderat på frågor till brandmannen.

Barnen har förberett en kort föreställning för brandmannen, till exempel en sång, en pjäs, en dikt, ett konstverk eller ett gymnastikprogram. Barnen placeras på golvet eller på bänkar så att de kan se besökaren väl. En stol eller ett lågt bord är reserverat för brandmannens material. Det är viktigt att alla barn kan se föremålen, som placeras på dem.

Brandmannen har sin brandsläckningsdräkt i en väska och i en låda eller portfölj finns åskådningsmaterialet.

Aktivitet	Mål	Tid, min.
Brandmannen kommer in i rummet, hälsar och presenterar sig. Man kommer överens om att man sträcker upp handen, om man har ärende.	Brandmannen och barnen bekantar sig med varandra	2
Barnen uppträder för brandmannen	Skapa trevlig stämning	5
Brandmannen berättar att man idag ska tala om farliga saker som vuxna och barn kan ha.	Lyssna noga på anvisning	1
Brandmannen lyfter fram ett föremål i gången och frågar av barnen om föremålet är vuxnas eller barns. Hur ska barn göra om det är ett föremål för en vuxen? Får barn ta i föremålet och undersöka det? (t. ex. injektionssprutan)	Lära sig nya begrepp och att handskas tryggt	20
Då brandmannen tar fram telefonen ska man tala om nödnumret 112. Det är också bra att kunna sin hemadress. Kan barnen sin hemadress?	Lära sig nödnumret 112 Minnas sin hemadress	2
Då brandmannen tar fram brandvarnaren, berättar han vad man ska göra då den ljuder. Brandmannen trycker på brandvarnaren (barnen håller för öronen) och berättar att man ska krypa ut ur rummet	Lära sig ett tryggt handlings sätt	2

Till sist lyfter brandmannen upp alla föremål en gång till, och förklarar hur barnen ska göra om det är ett föremål för en vuxen (visa pekfingeret) eller för barn (krama sig)	Repetition	6
Brandmannen klär på sig sin släckningsutrustning. Barnen får fråga om utrustningen.	Bekanta sig med brandsläckningsutrustning	8
Tid för barnens (och vuxnas) frågor	Frågor och svar, ur barnens perspektiv	8
Repetera högt: Vilket är nödnumret?	Repetition	1
Hur ska man göra om brandalarmet ljuder? (Brandmannen och barnen kryper mot rummets utgång)	Repetition	1
Brandmannen delar ut en minnesgåva till barnen (reflex, klistermärke, kort eller liknande)	Gott humör	4
Hej då!		

6

Barn lär sig genom att leka

6 Barn lär sig genom att leka

Serja Turunen, Åbo universitet, lärarutbildningen, Raumo

Lek är det mest naturliga och väsentliga sättet att lära sig på för barn i småbarns- undervisningen och i nybörjarundervisningen. Genom leken lär de sig strukturera och förstå världen och dess fenomen. Det är viktigt för alla vuxna som deltar i det pedagogiska arbetet minns att barn har laglig rätt att lära sig via leken och att man utnyttjar möjligheten att använda leken som ett medel för att undervisa om viktiga teman. I Kidisafe-projektet byggde några vuxna ett EduLarp-säkerhetsinriktat rollspel. Formmässigt låg aktiviteten någonstans mellan rollspel och lek. De vuxna kände att de spelade ett rollspel, medan barnen upplevde att de lekte tillsammans med de vuxna. Barnen tyckte om att de vuxna deltog i den gemensamma leken. I gemensam lek framkommer tydligt hur barnen tänker och förstår. Utifrån experimentet med gemensam lek kan man konstatera att den fungerar bra som ett redskap för att förmedla säkerhetsinformation.

Denna artikel undersöker

- lek som aktivitetsfält för barns lärande och utveckling
- eventuella roller för vuxna i barns spel
- lekens möjligheter som ram och metod för säkerhetsutbildning.

Lekens betydelse som aktivitetsform för lärande och utveckling

Leken är barns arbete och den driver deras utveckling och lärande. FN:s konvention om barnets rättigheter (1989) har definierat rätten att leka för alla barn i världen. Den nuvarande planen för förskoleundervisning (2016) ser lek som en väsentlig del av förskoleundervisning, barnet anses ha rätt att lära sig genom att leka. I Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen (2016) beskrivs inte leken ur ett barns utvecklingsperspektiv, utan leken nämns som ett av arbetsätten i grundutbildningen. Skillnaden i tillvägagångssätt är därför central. Lekkultur, att skapa, uppfinna och förstå betydelsen av lek är kännetecknande för småbarnsfostran. Skolans uppdrag är att förmedla kulturarvet. I detta fall betonas den systematiska undervisningskulturen och utvärderingen av lärande. Skolans primära uppgift är att förmedla kunskap utgående från uppställda mål. Därför blir aktiviteten i skolan inriktad på lärande och leken blir oftast en fristående aktivitet. Denna gräns sätts av vuxna. Skolelever gillar

fortfarande lek som en meningsfull aktivitetsform, men känner lätt att de vuxna inte längre anser att det är viktigt. På så sätt förblir barns och vuxnas värld lätt separata öar i skolan. (se Rainio, 2010.)

Barn i daghem, förskola och nybörjarundervisningen leker varje dag. De lever ofta i sina inre lekvärldar även när vuxna tycker att aktiviteten är något helt annat än lek. Om barnet inte leker ska den vuxnas varningsklockor ringa. Lek speglar tillståndet för ett barns utveckling, och bristen på lek korrelerar ofta med utvecklingsmässiga, särskilt sociala utvecklingsavvikelse. (Ojala, 2020.) Å andra sidan skyddar barn ofta sitt sinne och känsloliv från vardagens utmaningar genom att fördjupa sig i fantasins och lekens världar. Lek, fantasi och kreativitet hänger ihop i barndomen och är väsentliga för barns välmående. (Hakkarainen, 2020). Stress och krav på effektivitet ska inte få flöda in i barnvärlden. Det är viktigt för vuxna att se till att barn får plats och tid för lek och att till exempel skolliknande aktiviteter, målinriktade fritidsintressen eller användning av digitala apparater inte tar för mycket av förskolans lektid. Detta beaktas i den finländska förskolan, men en förändring av verksamhetskulturen skulle behövas inom nybörjarundervisningen.

Rollspel är ett utmärkt arbetssätt då man vill tala om säkerhet med barn.

Leken gör det möjligt för barn att delta i upplevelserika och meningsfulla aktiviteter och lärande. Genom leken växer barnet och kan göra saker som det annars inte har den nödvändiga kompetensen för. (Hakkarainen, 2020; Ojala, 2020; Vygotsky, 1978.) Sociala och kulturella miljöer, såsom akuta händelser, vuxenaktiviteter och medieinnehåll avspeglas i barns lek, varvid kunskap och förståelse för omvärlden och hur man agerar i den fördjupas. (Ojala, 2020; Vygotski, 1978.) Handlingsbaserade rollspel är den mest centrala lekformen för barn i treårsåldern och uppåt. Den kännetecknas av en fantasisisuation, där nära upplevelser ofta är sammanlänkade.

Rollspel är ett utmärkt arbetssätt då man vill tala om säkerhet med barn. Enligt Vygotsky: barnet förs till den närmaste utvecklingszonen genom att leka i en föreställd värld och att uppleva leken som sin egen.

Barns ömsesidiga lekar (så kallad fri lek) kännetecknas framför allt av att barnen definierar lekens ramar och löser sina intressekonflikter flexibelt under leken (Goodwin, 2006). I barnens egna lekar kan reglerna ändras beroende på behov och situation. Med hjälp av lek skapar barnet sina egna föreställningar om världen utan yttre kontroll. En vuxens deltagande i leken resulterar vanligtvis i en starkare regelorientering. På så sätt ersätts den valfrihet som kännetecknar barns gemensamma aktiviteter, åtminstone delvis, av de begränsningar och mål som vuxna ställer upp.

Leken har ett självständigt värde och ska inte bara ses som en aktivitet för lärande. Den fria leken kräver tillräckligt med utrymme, och den bör inte störas i onödan. Men förutom den fria leken kan pedagoger dra nytta av barns entusiasm och naturliga lekbenägenhet när målet är att lära sig något. Att leka gör det enkelt att skapa positiva lärandeupplevelser och inspirera barn att lära sig nya saker. Genom lek lär sig barn naturligt olika färdigheter och kunskaper och utvecklar på så sätt en bred kompetens. I leken har barn naturligtvis också en starkare handlingskraft än i vuxenstyrda aktiviteter, de kan fatta beslut angående lekens händelser och vändningar och styra aktiviteten tillsammans med de andra barnen. De lekande barnen får en känsla av att de kan påverka händelser med sina handlingar. I leken kan barn också utmana vuxnas kontroll och fatta egna beslut om sådant som vuxna kontrollerar utanför leken. (Guldberg, 2009.)

Leken utvecklar många färdigheter som är centrala för barns lärande, som att observera världen, resonemang, problemlösning, språk och interaktion, samt kreativitet, förmåga att agera och överleva i oväntade situationer. (se Goldstein, 1992; Ojala, 2020; Pellegrini, 2010). Ju fler barn det finns i leken, desto mer överraskande kan situationerna vara för ett enskilt barn. Barnen har en ständig uppgift att samordna sina egna roller med de andra barnens. Lekens sociala karaktär påminner och projicerar den värld i vilken ett barn måste lära sig att fungera som en medlem av sitt samhälle, och i en större skala kan leken antas återspeglas i samhällets utveckling. (Ojala, 2020.) Ett oroande drag i den nuvarande världen är den minskade leken, vilket kan resultera i många utmaningar och brister för barns utveckling. Det är den vuxnas ansvar att leda barn i många åldrar, inklusive skolbarn, in i en meningsfull och motiverande handlingsbaserad lekvärld. (Hakkarainen, 2020.)

Handlingbaserade rollekar

Handlingbaserade rollekar utspelar sig i en fantasivärld som hela tiden skapas och modifieras under lekens gång. Ett barn sätter ingen gräns mellan levd verklighet och fantasins värld, utan vet hur man lever båda samtidigt. Detta perspektiv på två positioner, att vara sig själv och att vara en rollkaraktär, kallas spelarens dubbla subjekt eller dubbla medvetande. I en handlingsbaserad rollek är det viktigt att den som är med i leken samtidigt är i och utanför leken. Sett från insidan är leken en meningsfull fantasivärld för barnet, det yttre subjektet framstår som ett rollspelsbeteende. (Hakkarainen, 2020; Hakkarainen et al., 2013; Kravtsov & Kravtsova, 2010). Utöver fantasins värld är de centrala dragen i en handlingsbaserad rollek att leka olika roller och föreställa sig att föremål kan ha olika egenskaper; leksaker kan bli levande, stolar blir transportmedel, pinnar blir vapen eller trollstavar. I leken lär man sig att observera omvärlden och verbalisera den högt. (Hakkarainen, 2020; Vygotsky, 1978.)

I handlingsbaserade rollekar styr den vuxna ofta lätt lekens gång och sätter upp pedagogiska mål för leken, vilket styr riktning för lekens utveckling. Barnen har fortfarande en betydande möjlighet att påverka handlingens gång och att utveckla sina rollkaraktärer ganska fritt. Man kan säga att en handlingsbaserad rollek befinner sig mellan spel och lek. Genom att delta i leken kommer den vuxne närmare barnet och barnets värld. Leken möjliggör för barnet att uppleva sig själv som fullvärdig och inte underordnad en vuxen. I handlingsbaserade rollekar blir samspelet mellan en vuxen och ett barn mer balanserat och det är lättare för spelarna att förstå varandra. Barnets upplevelse av delaktighet och full handlingsfrihet är dock inte ett permanent. Det är snarare ett komplext fenomen som utvecklas i samspel och där den vuxnas och barnets föränderliga roller är av stor betydelse. (Rainio, 2008.) I en handlingsbaserad rollek finns ingen exakt struktur eller exakta mål. Att använda leken som ett verktyg för pedagogiskt lärande begränsas ofta av pedagogernas rädsla att släppa kontrollen och kasta sig in i situationer där slutresultatet inte kan definieras exakt. (Rainio, 2010.) När en vuxen deltar i lek måste han ge upp den egna auktoriteten och sätta sig in i en jämlik förhandlingskultur. Å andra sidan, genom att agera på detta sätt har en vuxen möjlighet att se och förstå världen ur ett barns perspektiv.

Handlingsbaserade rollekar:

- Barnen är fullvärdiga skådespelare och jämställda med de vuxna.
- Deltagarna väljer sina roller, som utvecklas under spelets gång.
- Den fiktiva världen skapas i utrymmet och miljön där leken startas.
- Deltagarnas fantasi kan förändra miljön och ge föremålen nya egenskaper eller syften.
- Leken behöver liten eller ingen extern organisation. Lekens magi får inte störas.
- Flödet i handlingen är oförutsägbart och händelserna kan varieras fritt.
- Interaktionen är dialogisk.
- Leken kan skapa en fantasivärld som existerar fysiskt eller i spelarnas inre. Leken kan avbrytas och återupptas flera gånger med korta eller långa tidsintervaller.

Vuxnas möjlighet att stöda barns lekar

Vuxna har många möjligheter att delta i barns lekar. Att möjliggöra utrymme, tid, leksaker och kreativ aktivitet är indirekt deltagande. (Ojala, 2020.) När man planerar en lekmiljö bör man med tanke på en lyckad lek, också komma ihåg att anskaffa vardagliga föremål. För att hjälpa barnen att komma in i olika rollekar behövs utklädningskläder och annan rekvisita. Ofta hjälper ett litet föremål, som ett förstoringsglas eller en brandhjälm, barnet att gå över till en ny roll. Det är också värt att komma ihåg barns förmåga till symbolisk förändring. Du kan ge en sten och en hög med pinnar till ett barn och säga: här är ett ljus och här är tändstickor. Ofta leder det till att barnet försöker tända ett stearinljus med en pinne. Vid behov kan den vuxna ta på sig en rollfigur och ingripa i leksituationen, men med respekt för de andra lekande och utan att förstöra lekens magiska kraft.

Förutom att ordna en inspirerande lekmiljö för barnen, kan den vuxna även hjälpa barnen att starta en lek. Här har den vuxne stor möjlighet att vägleda och styra rollspelet till önskat tema. Vissa av barn kan behöva stöd för att börja leka, ta på sig en roll och bygga upp social interaktion. Även ett kortvarigt deltagande av en vuxen hjälper i denna situation. När leken startat kan den vuxna till exempel ta på sig rollen som observatör.

Speciellt då målet för en rollek har ställts av en vuxen, ska den vuxna iakta och observera barnens rollkaraktär och lekaktiviteter. Genom att lyssna på barnens lekprat, kommer man närmare barns sätt att uppfatta världen och kan sedan, på barnens nivå diskutera och förklara för barnen. (Ojala, 2020). Det egentliga målet med att observera barn, som leker rollekar, är att försöka förstå barnets sätt att uppfatta och förstå världen. Barnet som intar en roll har egentligen dubbla subjekt, och den vuxna bör försöka se det tänkande och agerande barnet bakom sin rollkaraktär. (Hakkarainen, 2020.)

Vuxna kan inspirera barn till lek på många sätt och barn tycker om då vuxna deltar i lekar. Men enligt flera studier deltar vuxna inte särskilt mycket i barns lekar i småbarnsundervisningsenheter, än mindre i skolor. Därför behövs en förändring av verksamhetskulturen. (Brotherus & Kangas, 2018).

Att delta i en rollek kan verka konstigt och besvärligt för en oerfaren vuxen. I Kidisafe-projektet märkte vi att vuxna bäst lär sig kreativitet från barnen. En viss stelhet kunde märkas i början, eftersom de vuxna har svårt att komma loss från sin vuxenroll. En

vuxen kan uppleva känslor av befrielse när han inser att det här inte är en teater där man ska agera på ett visst sätt eller kunna replikerna utantill. Det finns heller ingen publik, utan alla närvarande fokuserar på rollspelet utgående från den egna rollen, inte för att kritisera andras prestationer. I lekens värld kan de vuxna även tillfälligtvis släppa pressen att prestera.

I barnens egna lekar kommer motiven från dem själva. Vi vuxna har möjlighet att delta i den leken genom att ta en roll och kliva in, ta med våra egna leksaker i leken, precis som ett barn. I rollspel mellan vuxna och barn kan barn lära sig saker som vi anser vara viktiga, men också mycket mer. Även utan medveten målsättning främjar leken till exempel spelarnas ömsesidiga förståelse och andra sociala färdigheter, fantasi, självreglering och kontroll av känslolivet. En vuxen som deltar i leken måste i hög grad avstå från att ha kontroll över situationen och acceptera att leken faktiskt är en aktiv process där deltagarna hela tiden förhandlar om rolleken innehåll och utveckling, och om deltagarnas roller. Den vuxne måste ta sig in i leken som barnen startade, precis som ett barn. Att samordna barns och vuxnas roller och lekaktiviteter och främja en gemensam handling kan vara en utmaning. Ett handlingsrollspel är ett gemensamt koncept där resultat beror på deltagarna. (Hakkarainen, 2020.) För den vuxna är det klokaste att iaktta rolleken ett tag, få en uppfattning om händelseförloppet och om vilka roller barnen har, och därefter gå in i rollspelet vid en lämplig punkt. Genom att visa respekt för barnens lek och de villkor som ställs, blir en vuxen lättare accepterad i leken utan att leken faller sönder eller tar slut.

Rollspel designade av vuxna har ofta ett pedagogiskt perspektiv, mål och innehåll. Rollspelet kan inledas med inslag av dramapedagogik, där man utnyttjar en ramberättelse eller färdiga roller. En lekfull uppgift, som kräver en lösning, kan också vara starten på ett rollspel. Deltagarna väljer vilken roll de vill ha. Rollspelet kan även inledas genom att den vuxna ger stimulerande material som vägleder barnen att skapa en lekvärld. Den vuxna kan ta rollen som en aktiv deltagare i rollspelet, eller agera mer i bakgrunden och ingripa vid behov. Närvaron av en vuxen i rollspelet påverkar alltid barnens lek.

Vuxnas möjligheter att stöda barns lek

- Erbjud en inspirerande lekmiljö och stimulerande föremål
 - Erbjud inspiration med hjälp av en ramberättelser eller ett föremål
- Starta spelet
- Observera leken
 - Vid behov dokumentera genom att anteckna eller filma
- Tillfälligt stöda eller kortvarigt delta i leken
- Delta i leken genom att inta en roll
- Utnyttja dramapedagogiska metoder och regi av rollspel

Lekens möjlighet som metod för att berätta om säkerhet

En vuxenstyrd diskussion om säkerhet, eller ett spel eller en film eller en bok, som handlar om säkerhet, kommer förmodligen att introducera säkerhetsrelaterade teman i barnens lekar, utan att den vuxne behöver specifikt vägleda dem. Även genom media och vuxnas samtal dyker teman som väcker rädsla och oro upp i barns lekar och tal. Allvarliga hot, som krig, bränder, olyckor eller farliga människor, matar ibland barnens fantasi alldeles för mycket. Även om vuxna talar om säkerhetsfrågor på ett barnvänligt och vardagligt sätt, kan man inte helt undvika att några barn känner rädsla och oro. Därför är det viktigt att de vuxna hjälper barnet att hantera hemska saker genom lek eller konstnärliga uttryck. I leken har barn möjlighet att uppleva sig själva som starka och kapabla, och då har de lättare att hantera och kontrollera det otäcka och hemska. I leken kan barn på ett säkert sätt möta sina rädslor, stärka självförtroende och utveckla individuella och samhälleliga överlevnadsstrategier. Ur säkerhetspedagogisk synvinkel är det viktigt att utveckla handlingsmodeller som barnet kan använda i överraskande situationer, som till exempel om barnet går vilse eller när fara hotar.

I Kidisafe-projektets första rollspel fick barnen uppleva oron av att ”ett barn tappat bort sig” och sedan känna lättnad då barnet hittades. I rollspelet fick barnen märka hur oroliga vuxna blir, då ett barn försvinner. I rollspelet spelade den vuxna en barnroll och ett barn hade rollen som en vuxen. Bådas roller var verklighetstroga.

I det andra rollspelet fick barnen leta efter farliga föremål och fundera över hur de skulle agera i förhållande till dem. I det här rollspelet observerar barnen världen med

nya ögon, nämligen ur en säkerhetsaspekt. Barnen gjorde skarpa iakttagelser som vuxna inte tänkt på innan. I detta rollspel tog barnen gärna rollen som djur. På så sett kunde de se mera lekfullt på uppgiften. Å andra sidan tog de också gärna på sig rollen som storsyster eller storebror, eller ibland också rollen som vuxen. Detta förklaras med Vygotskys ord, att barn i leken befinner sig ”huvudet högre än sig själv”, det vill säga att de uppnår den närmaste utvecklingszonen. Ansvarsfulla uppgifter, som att ringa larmcentralen, verkade vara fascinerande tidsresor till vuxen ålder för barnen. Man kunde konkret se barnet förvandlas till vuxen, tala och tilltala andra närvarande som en vuxen.

Oavsett om den vuxna innehar en roll eller inte i ett säkerhetsrelaterat rollspel, är det viktigt att hen observerar barnens lek. Då ett barn leker vuxen får vi en uppfattning om hur barn uppfattar vuxnas handlingar och tal. Ibland är det nyttigt för en vuxen att göra anteckningar under eller efter ett säkerhetsrelaterat rollspel. Utgående från dessa kan man i fortsatta lekar, diskussioner eller andra pedagogiska aktiviteter styra barnens tankar eller handlingsmönster, så de leder till ett bra säkerhetstänkande. Missuppfattningar måste åtgärdas antingen under leken eller omedelbart efteråt, eftersom felaktiga antaganden eller handlingsmodeller kan förstärkas under leken. I sådana situationer kan vuxna fungera som barns förebilder, kliva in i leken en stund, föregå med exempel och styra leken i riktning mot målet. Vid behov kan man efter den säkerhetsinriktade leken föra en liten pedagogisk diskussion, där missuppfattningar korrigeras. Om de vuxna ser ett behov av att återgå till rollspelet eller om barnen själva visar intresse kan rollspelet i lekens värld fortsätta.

Pedagogiska, informativa undervisningspass kan väl kombineras med vuxenstyrd lek, som ofta fortsätter som barns fria lek. Vid planeringen kan man ställa sig några pedagogiska frågor: Är det rimligt att först lära barn om säkerhetsfrågor, till exempel med hjälp av exempel eller en berättelse, och sedan ge barnen möjlighet att förstärka det de har lärt sig i lek? Är lärande mer effektivt om en vuxen är involverad i leken eller har pedagogerna mer nytta av att observera utifrån? Är det nödvändigt att ingripa i leken om missförstånd upptäcks, eller är det mer meningsfullt att återkalla de inlärdasakerna i undervisningspasset efter leken? Det finns inget korrekt koncept. Barn skadas inte heller av olika experiment. Barn blir oftast glada när en vuxen deltar i leken, även för en kort stund. Det är dock värt att komma ihåg att vuxna inte i onödan ska ingripa och dominera barns lekar, utan som en medspelare respektfullt gå in i barnens lek. När leken fungerar som bäst lämnar leken ett bestående intryck på barnen. Leken ger den bästa möjliga miljön för att lära sig viktiga saker när det gäller säkerhet.

Idéer för undervisning om säkerhet via lek

- Utgångspunkten för rolleken är till exempel en bok om säkerhet, en filmsnutt eller en situationsskapade ramberättelse
- Som stimulerande material kan användas säkerhetsrelaterade lekredskap, rollspelskläder, bildkort
- Efter undervisningspasset om säkerhet följer barnens fria lek, som observeras och dokumenteras
- Den vuxna kan delta en kort stund i inlednings- och avslutningsfasen, eller för att ingripa vid missuppfattningar
- Den vuxna kan försiktigt delta "inifrån" i barnens lek
- Säkerhetsrelaterade improvisations- eller dramaövningar

Frågor att fundera kring:

- Vilken typ av säkerhetsrelaterade frågor eller ämnen skulle kunna tas upp med hjälp av ett handlingsrollspel? Vilken typ av ämnen skulle inte vara lämpliga som teman i spelet? Varför?
- Vilken typ av förberedelse krävs för ett rollspel som stödjer säkerhetsutbildning? Vilken typ av lekmiljö, utrustning eller ramberättelse skulle stöda en lek med tema säkerheten?
- Som vuxen, vilken typ av roll skulle vara naturlig dig att spela i en lek kring säkerhetsfrågor?
- Hur skulle du se till att barn som leker, inte får farliga eller felaktiga uppfattningar om säkerheten?

En vuxen ska inte vara rädd för att gå in i barnens lekvärld. Livet följer inte en linjär utveckling där olika stadier självklart följer varandra och lämnar de tidigare stadierna bakom sig. Barndomen kan inte heller ses som början på livet, utan som ett lager av liv och sinnestillstånd som det alltid är möjligt att återvända till. (Bachelard, 1994; von Bonsdorff, 2009). Det enklaste sättet att återvända till barndomens mentala landskap är genom lek. Eftersom vi alla har erfarenhet av lek, är leken lämplig för alla, och därmed en bra pedagogisk undervisningsmetod.

Källor

- Bachelard, G. (1994). *The poetics of space*. Alkuteoksesta *La poétique de l'espace* (1957) käänt. M Jolas. Beacon Press.
- von Bonsdorff, P. (2009). Taiteilija ja lapsi esteettisinä toimijoina. *Synteesi* 1, 4–15.
- Brotherus, A. & Kangas, J. (2018). Leikkiympäristön haasteet ja rajoitukset lasten osallisuudelle. Teoksessa J. Kangas, J. Vlasov, E. Fonsén ja J. Heikka (toim.) *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2 - Suunnittelu, toteutus ja kehittäminen*. Suomen Varhaiskasvatus ry, 17–35.
- Goldstein, J. (2012). *Play in children's development, health and well-being*. Toy industrie of Europe (TOE).
- Goodwin, M. (2006). *The hidden life of girls. Games of stance, status, and exclusion*. Blackwell.
- Guldberg, H. (2009). *Reclaiming Childhood. Freedom and Play in an Age of Fear*. Routledge.
- Hakkarainen, P. (2020). Kehittävän varhaiskasvatuksen mahdollisuudet. *Varhaiskasvatuksen Tiedelehti - JECER* 9(2), 242–263.
- Hakkarainen, P., Bredikyte, M., Jakkula, K., & Munter, H. (2013). Adult play guidance and children's play development in a narrative play-world. *European Early Childhood Education Research Journal*, 21(2), 213–225.
- Kravtsov, G. & Kravtsova, E. (2010). Play in LS Vygotsky's nonclassical psychology. *Journal of Russian & East European Psychology*, 48(4), 25–41.
- Ojala, M. (2020). Perusteita ja haasteita varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja koulun alun kehittämiselle erityisesti lapsen oppimisen ja kehittymisen näkökulmasta. Helsingin yliopisto, kasvatustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. <http://doi.org/10.31885/9789515157782>
- Pellegrini, A. D. (2010). Games and play mean different things in an educational context. *Nature*, 467(7311), 27. <https://doi.org/10.1038/467027c>
- Rainio, A. (2008). From resistance to involvement: Examining agency and control in a playworld activity. *Mind, Culture, and Activity*, 15(2), 115–140.
- Rainio, A. (2010). *Lionhearts of the playworld: An ethnographic case study of the development of agency in play pedagogy*. Dissertation study. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/19883>
- Vygotski, L. S. (1978). *Mind in society*. Harvard University Press.

7

Pedagogiskt rollspel som metod i säkerhetsutbildningen inom småbarnspedagogiken

7 Pedagogiskt rollspel som metod i säkerhetsutbildningen inom småbarnspedagogiken

Brita Somerkoski, Åbo universitet, lärarutbildningen, Raumo

Lauri Kempainen, Åbo universitet, lärarutbildningen, Raumo

Serja Turunen, Åbo universitet, lärarutbildningen, Raumo

Mikko Puolitaival, Satakunta räddningstjänst

Kerttu Junnila, daghemmet Rauman pikkunorssi

Det här kapitlet beskriver användningen av ett pedagogiskt rollspel, EduLarp, som kan användas vid informationstillfällen om brandsäkerhet. Målet är att beskriva implementeringen av metoden i praktiken. Här anges de yttre ramarna och observationer vi gjort, för att bygga ett framgångsrikt rollspel. Artikeln bygger på resultat från fokusgruppsdiskussioner och intervjuer med vuxna (n=6), som deltagit i fem EduLarp-spel.

Viktiga resultat om pedagogiskt rollspel som metod inom säkerhetskommunikation:

- Implementering kräver att den vuxna har förtrogenhet med brandsäkerhet och är insatt i spelets regler
- Rollspel är en handlingsinriktad aktivitet i en upplevelsebaserad lärmiljö
- Barnets roll i rollspelet är endimensionell, rollfiguren har inte flera egenskaper
- En diskussion efter rollspelet förankrar det inlärda och är därför den viktigaste delen av spelet.

Vad är brandsäkerhetskompetens?

Man talar om god brandsäkerhetskompetens när en individ har förmågan att förutse risker och agera adekvat i farliga situationer. Det är inte bara kunskaper och färdigheter som måste utvecklas, utan även inställningen till säkerhetsfrågor. Att uppnå god säkerhetskompetens går ganska långsamt, framför allt när det gäller att förbättra attityderna. Av den anledningen bör frågor som rör brandsäkerhet implementeras möjligast tidigt i barndomen. Eftersom barn inte har förmågan att inse faran med eldsvådor och inte har fysisk styrka eller motorik i en nödsituation, kan man anse att de är en specialgrupp som bör erbjudas möjligheter att utveckla brandsäkerhetskompetens (Lepistö & Heliskoski, 2019). Flera dokument, såsom räddningslagen och de dokument som vägleder förskoleverksamheten, nämner inlärning av säkerhetsfrågor (Räddningslagen, 2011; Utbildningsstyrelsen, 2014).

Inom småbarnspedagogiken stöder ett teoribaserat tillvägagångssätt inte barnens lärande på bästa möjliga sätt. Praktiska och upplevelsebaserade inlärningsmetoder och utvecklingen av förskolemiljöer kräver samarbete mellan myndigheter, utbildningspersonal och som i detta fall forskare. Resultaten som presenteras i denna artikel är baserade på en experimentell procedur där forskare, som är insatta i pedagogiskt levande rollspel, observerade barns reaktioner och handlingar i en rollspelsliknande situation. Efter rollspelet deltog forskarna i fokusgruppsdiskussioner och en intervju som transkriberades. Resultaten av artikeln är baserade på observationer från nyckelinformanter, det vill säga de vuxna som deltog i rollspelet. Data syftar till att besvara följande forskningsfrågor:

- Vilken typ av observationer om roller, situationsanpassad säkerhetsinläring och av lokala erfarenheter erhöles genom att tillämpa det pedagogiska levande rollspelet EduLarp i en grupp förskolebarn?
- Hurdana praktiska förberedelser och vilka förkunskaper om rollspel krävs av personerna, som organiserar det pedagogiska levande rollspelet i daghem?

Pedagogiskt rollspel som inlärmingsmiljö

I EduLarp tillämpas metoderna för levande rollspel. EduLarp uppförs inte för publik, och lokalen är ingen scen. EduLarp är målinriktad och improviserad fördjupning i en roll i en spelmiljö, vilket kräver förmåga att anpassa sig till den sociala situationen. I EduLarp pågår händelserna samtidigt, vilket är typiskt för ett levande rollspel, ibland även utan att någon pratar (Kemppinen & Laakso, 2019; Simkins, 2014). Spelets händelser kan därför bara ske mellan två personer, men å andra sidan också i grupp eller mellan olika grupper. Spelledaren styr rollspelet med hjälp av en bakgrundshistoria eller rollkort. I den här studien användes inte rollkort utan spelets roller fördelades under en gemensam diskussion. EduLarp är en verksamhet med pedagogiska mål. Dessa styr rollernas struktur, själva handlingen och framför allt diskussionen i slutet av spelet (Pettersson, 2005; Henriksen, 2004).

I EduLarp-spelet tillåts en enskild spelare fritt agera på ett sätt som till och med bryter mot allmänt accepterade säkerhetsrekommendationer. I en spelsituation är det svårt att kontrollera eller reglera spelarnas beslut. Av denna anledning kan man också lära dig fel saker i EduLarp. Det finns olika orsaker till felkällor; andra spelare kan förmedla felaktig information av misstag eller med avsikt. Spelarens bakgrundsinformation kanske inte räcker för att spela rollkaraktären och missförstånd uppstår. Rollen kan verka tråkig eller till och med motbjudande. Spelarna kan komma på en problemlösning, som i verkligheten inte skulle vara möjlig eller kan vara farlig. I EduLarp finns möjligheter att komma till nya insikter, men det finns också utrymme för missförstånd. Ur inlärningsynpunkt är det viktigt att man under spelets gång urskiljer missförstånd från insiktsfulla lösningar och observationer.

Levande rollspel påminner om flera dramatiska arbetssätt som processdrama, handlingsrollspel eller forumteater. När dessa implementeras specifikt för inläring är syftet att skapa en meningsfull och spännande *ny upplevelse* för eleven. När vi studerar dessa talar vi om konceptet *situationsbundet lärande*. En miljö som har samband med innehållet för det inlärd förbättrar elevernas motivation att behålla intresset och erbjuder konkreta möjligheter att tillämpa det de har lärt sig (Hyltoft, 2010; Kempainen & Laakso, 2019). Användningen av sinnen, upplevelsebaserat lärande och inlevelse påverkar det vi lär oss och minns (Feinstein, Mann, & Corsun, 2002; Pihl, Peterson, & Pramling, 2018; Uotinen, 2010). När man övar brandsäkerhetsfrågor är målet att barnen ska kunna tillämpa den information de har fått i en nödsituation. I den här studien var målet med rollspelet att lära förskolebarnen lämpliga tillvägagångssätt i en situation där rök sprider sig in i lägenheten. I proceduren ingår att lämna ett rökfyllt utrymme, ringa nödnumret och känna till sin hemadress. Rollspelet EduLarp ger barnen möjlighet att i en van miljö, uppleva och lära sig via sina sinnen.

Målet med det pedagogiska levande rollspelet är att spelaren senare ska kunna använda sin nya erfarenhet och tillämpa den i en annan situation.

Barn och vuxna som skådespelare i ett gemensamt spel

Det finns ingen tydlig uppdelning eller gräns mellan spel och lek. Det finns mycket forskningsdata om spel och rollspel, å andra sidan har det gjorts mycket mindre forskning om pedagogiska levande rollspel. I spel lär sig barn följa fasta regler och spelen har tydligare målinriktning. Barns lek kräver däremot ingen rollspelsliknande struktur, förberedelser och förkunskaper (Laakso, Nylund, Kautto, Kanto & Tolonen, 2021; Pellegrini, 2010). I leken är rollerna och reglerna flexibla och formbara och det är typiskt att man kan förhandla om reglerna mitt i leken och efter att reglerna har ändrats är det lätt att fortsätta leken. (Laakso et al., 2021; Tykkyläinen & Laakso, 2010.) Precis som i lekar kan tillvägagångssättet i ett rollspel förändras beroende på behov och situation.

Oavsett om det är ett spel eller en lek, blir det tydligare och starkare strukturer i reglerna om en vuxen deltar. När en vuxen deltar ersätts den valfrihet som kännetecknar barns gemensamma aktiviteter, åtminstone delvis, av de begränsningar och mål som den vuxne har satt upp.

Forskare är överens om att samspelet mellan ett barn och en vuxen utvecklas i gemensam lek. Vid deltagande i spelet måste den vuxne ge upp den egna auktoriteten. De föränderliga rollerna för en vuxen och ett barn är viktiga, eftersom den grundläggande idén med rollspel är jämlikhet mellan aktörer. Liksom lärande är spelet barnorienterat, och därför är det möjligt för barnet att uppleva sig själv som fullt myndig och inte underordnad en vuxen. Detta ger den vuxna en inblick i barnets världsbild. (Rainio, 2008). Både spel och drama involverar idén om dubbel subjektivitet. Inom rollspelsforskningen benämns fenomenet dubbelt medvetande. (Kravtsov & Kravtsova, 2010; Hakkarainen, Bredikyte, Jakkula & Munter, 2013; Bowman & Lieberoth, 2018). I kapitel 6, skrivet av Serja Turunen, behandlas barnens lek mer ingående.

EduLarp som inlärningsmiljö för brandsäkerhetsfostran

Försöket med EduLarp-metoden genomfördes hösten 2021 i förskolegruppen på ett finskt daghem. I arbetsgruppen för genomförandet ingick sex vuxna, varav två anställda på daghemmet. En etisk utvärdering av EduLarp-spelet hade gjorts av humanistiska fakulteten vid Åbo universitet i början av 2021. Till lekmiljön valdes dagisrummet Satupuu, som utrustades med bord och stolar för barn, skåp och ett minikök avsett för lek. Spelutrymmet begränsades genom att dörren stängdes. Utrymmet var bekant för barnen.

Man hade köpt in huvudbonader, och spelarna fick välja vilken de ville ha. Valet av huvudbonader gjorde det lättare att välja roller och identifiera karaktärerna under spelets gång. 19 förskolebarn, fördelade på två grupper, deltog under två dagar i det pedagogiska levande spelet. EduLarp-experimentet genomfördes på hösten då förskolebarnen var 5 och 6 år gamla. Daghemmets anställda delade in spelarna i två grupper så att båda grupperna bestod av både modigare och mer blyga barn.

Forskarna hade tidigare utarbetat en ram berättelse för spelet. Spelet började med en gemensam diskussion om roller. Vid det här laget var det upp till spelarna att bestämma vem som tillhörde spelets familj och vad familjen hette. Man bestämde att efternamnen skulle vara Suominen, Paavola och Pikkuperhoset. Efter diskussionen märkte man att familjerna bestod av både människor och djurfigurer – till exempel katter, hundar, kaniner och i en av familjerna till och med en gepard. Det diskuterades med spelarna att nu kan även djur prata. Detta var naturligt för spelarna. Som mänskliga karaktärer valde spelarna att vara storasyster, bror, pappa och mamma. Barnen fick också delvis bestämma över de vuxnas roller.

I början av spelet flyttar spelarna sig till spelets utrymme och spelledaren (vuxen) ger signalen om att spelet startar. Efter detta börjar familjens storasyster (en vuxen på dagis) spelet med en öppningsreplik, som är en inbjudan att hjälpa till att laga pizza. Spelarna har valt djurkaraktärer som sina roller. Djuren leker spontant på golvet. En del av spelarna kastar sig in i sin roll och tar kontakt med andra, några spelar självständigt. Det ringer på familjens dörr. En överraskningsgäst, en amiral, står i dörren. Spelarna lyssnar då amiralen berättar att hans bil har gått sönder. Medan man funderar varför den gått sönder, börjar maten i ugnen ryka. Spelarna bestämmer sig för att ringa 112. En av familjens katter ringer och gör anmälan, och klarar av uppgiften helt på egen hand. Tillsammans minns de adressen till hemmet som är spelområdet och lämnar därefter det rökiga rummet genom att krypa till korridoren.

Under leken utvecklar gruppens vuxna och barn en skön känsla av samhörighet – trots åldersskillnaderna känner de sig som en enda grupp. Barnen reagerar modigt och litar på de vuxna. Innan den avslutande diskussionen finns det en paus för att kliva ur rollen. Detta verkar nödvändigt även för en del av de vuxna spelarna. Den avslutande diskussionen sker lugnt. Barnen berättar sin adress och man repeterar att man kan få hjälp från 112, att det är viktigt att komma ihåg sin adress, att man vet vad man ska göra då brandvarnaren ljuder och hur man gör då man ringer nödnumret.

Ett typiskt informationstillfälle består oftast av en undervisningssituation, där en pedagog eller en vuxen, som representerar en myndighet, förmedlar medborgerliga färdigheter relaterade till välbefinnande och säkerhet. Även om säkerhetskommunikationshändelser kan involvera aktiviteter och interaktivitet, spelar eleven traditionellt sett en passiv roll. Målet här är att eleven ska kunna identifiera en farlig situation genom att observera riskerna och sedan fatta ett lämpligt beslut om att starta aktiviteten.

Vuxnas erfarenheter av att genomföra ett pedagogiskt levande rollspel

EduLarp-spelet består av olika faser; rollfördelning och införskaffning av rekvisita, beskrivning av spelets regler, introduktion av spelledaren, start av spelhändelserna och den slutliga diskussionen. I detta kapitel beskrivs kortfattat hur man i projektet genomförde brandsäkerhetsinriktade EduLarp-spelet.

Rollval och rollrelaterade förberedelser

Innan spelets start hade forskarna bestämt att den funktionella enheten i spelet skulle vara familjen. Familjen är ett vanligt element i barnens närmiljö, där barnen lätt kan känna igen sig. En vuxen anställd på daghemmet valdes till storasyster i familjen.

Detta ansågs hjälpa barnen att komma in i sin roll. I det här spelet kunde spelarna välja en roll åt sig själv. Några spelare tyckte att uppgiften var svår och det tog lång tid för dem att bestämma sig för vilken roll de ville ha. Forskarna märkte att barnen villigt valde olika djurroller. Det bör noteras att vanligtvis åtföljs ett EduLarp-spel av en målinriktad beskrivning av rollinnehavarens uppgift. Så var inte fallet i det här spelet. Forskarna ansåg att graden av rollkrav baserat på barnets eget val var lämplig för ett förskolebarn som inte hade förkunskaper om pedagogiskt rollspel. Att anta rollerna underlättades av att barnen fick välja huvudbonader. Under spelets gång visade sig att några av barnspelarnas roller var centrala för utvecklingen av spelets berättelse.

Beskrivning av spelets regler och introduktion av spelledaren

Spelarna fick information om spelets längd, signalen för spelets början och slut (spelklockan) och spelutrymmet. Spelledarens uppgifter beskrevs för spelarna. Spelledarens uppgift var att styra spelets gång, ge nya uppgifter eller vid behov avbryta spelet för att se över reglerna. I praktiken skulle spelledaren fatta beslut om när nästa fas av spelet skulle starta. I det här spelet var spelets faser att förbereda middag, ringa på dörren och ta emot gästen, fylla lägenheten med rök, utrymma och ringa nödnumret.

Start av spelhändelsen

Spelledaren ringer startsignalen på spelklockan. När storasystemen uppmanar familjen att förbereda middagen leker och kryper familjens djur omkring på golvet. De som har människoroller börjar duka och laga mat vid leksaksspisen. De som planerade spelet hade redan innan spelet startade förberett sig på att händelserna kunde flyta bra ihop eller bli kaotiska.

Den vuxna experten spelar en betydande roll i implementeringen av säkerhetsrelaterade EduLarp. Han måste känna till de grundläggande principerna för brandsäkerhet, kunna observera spelsituationen och veta hur man så mycket som möjligt styr händelserna och diskussionerna i riktning mot målet. Även om de vuxna spelarna hade planerat ramberättelsen och beslutat hur den skulle börja, blev spelhändelserna och rollspelet spontant, med improvisationer och infall. I slutet av spelet ringde spelledaren på spelklockan, och slutsignalen ljöd.

Avslutande diskussionen

Den avslutande diskussionen är en viktig del av det pedagogiska rollspelet, eftersom man då kan presentera och repetera de korrekta och lämpliga tillvägagångssätten och procedurerna ur ett säkerhetsperspektiv. När diskussionen startar bör man se till att spelarna har kommit ur sina roller. I en praktisk spelsituation börjar den avslutande diskussionen med att spelledaren ringer på spelklockan för att signalera att spelet är

slut. Spelarna tar av sig sina rollspelsdräkter, till exempel huvudbonader, och sitter bekvämt på golvet i spelutrymmet. Inför diskussionen kan det bli nödvändigt att ta en paus.

I diskussionen uppmanas spelarna att berätta om händelserna i spelet. På så sätt får spelledaren en bild av hur barnens förståelse för lekens händelser har byggts upp. Dessutom pratar man om farorna med rök, att ringa nödnumret och om nödutgångar. Spelledaren ställer ytterligare frågor: Vad tror du, kan detta hända i ditt eget hem? Varför var alla tvungna att gå när det inte fanns någon eld som syntes? Hur ringer man nödnumret? Spelaren som ringde nödnumret (en av familjens katter) får beröm och tillsammans går man igenom stegen att ringa nödnumret. Det visar sig att alla spelare inte kan sin hemadress. Detta kommer att kräva mer övning. En ny spelomgång avtalas med spelarna.

Vid behov, efter den avslutande diskussionen, kan den slutliga lösningen spelas igen, om spelledaren anser att en sådan procedur är nödvändig. I ett drama eller ett handlingsspel kan den slutliga lösningen vara vilken som helst, medan ett pedagogiskt levande rollspel alltid avslutas med en avslutande diskussion där de riktiga åtgärderna repeteras.

Hur startar man EduLarp i barngrupper?

EduLarp-spelet är både känslomässigt och funktionellt till sin natur. Levande rollspel är bäst lämpat att implementeras på morgontimmarna, när barnens koncentration är bättre. Säkerhetstemat sätter särskilda gränsvillkor för genomförandet av spelet. Faserna i spelet kan variera, och fantasin kan påverka spelet. I EduLarp kan innehållet inte avsevärt förändras, eftersom spelet har ett manus, som bestämmer händelserna. Men händelserna i spelet kan inte kontrolleras helt, eftersom spelarna fattar sina egna beslut medan de spelar. Ett annat betydande gränsvillkor är den expertis som spelet kräver. En vuxen expert bör involveras i det pedagogiska levande rollspelet. Experten bör klara av att från sin roll iakttä spelet, koppla ihop spelets fantasi med verkligheten och göra iakttagelser om felaktiga tolkningar som uppstår under spelets gång. En expert kan vara vilken vuxen som helst som är bekant med temat för spelet eller innehållet som ska läras ut. Till expert i det här pilotprojektet utsågs en person som arbetar med att svara på nödsamtal och som därmed har kännedom om föremål som är farliga för barn.

Förutsättningar för ett EduLarp-spel i förskolan

- Tillräcklig fördjupning i rollerna, målinriktade uppgifter som ingår i de roller som spelas
- 8–12 förskolebarn i ett team
- Spelledarens säkerhetkunnande och rollspelsförmåga
- Speltid 1,5 timmar
- Huvudbonader eller kläder för att underlätta rollfördelningen
- Avgränsat spelutrymme
- Tillräckligt med tid för slutdiskussionen

Det pedagogiska rollspelet i denna pilotstudie utspelades i en lärmiljö, som var gemensam för de vuxna och barnen. Forskningsresultaten samlades dock bara in från vuxna, och barns åsikter kunde inte beaktas tillräckligt på grund av forskningsområdets begränsning. På daghemmet fick barnen göra en ritreflektion som stöddes av berättarmetoden kring alla faser i EduLarp-spelet. Baserat på bilderna kan man dra slutsatser om att spelhändelserna skapat tydliga minnesspår av upplevelsemässig karaktär. Samarbete mellan vuxna och barn, som får leva sig in i en händelse i ett fungerande sammanhang visar sig vara styrkorna i det pedagogiska levande rollspelet.

Att diskutera och fundera över:

- För vilken typ av grupper skulle EduLarp-metoden kunna prövas?
- Vilka andra ämnen som kräver lärande skulle kunna undervisas med metoden? Varför?
- Varför tror du att EduLarp-metoden ger upphov till kraftiga minnesspår?
- Tänk på en för länge sedan inträffad händelse och som du fortfarande minns. Varför minns du just denna händelse?
- Skulle du själv kunna delta i ett pedagogiskt rollspel? Varför? Varför inte?

Baserat på de nya erfarenheterna och barnens feedback drar vi slutsatsen att pedagogiska levande rollspel, där vuxna och barn arbetar tillsammans, erbjuder en mer upplevelserik form av lärande om säkerhetsfrågor. Forskningsresultaten kan användas på ett nytt sätt inte bara i familjer, daghem och skolor utan även av säkerhetsmyndigheter, till exempel inom välfärdsområden men framför allt inom räddningsväsendet.

Startsignal. Storasyster går ut på ett ärende. Mormor kommer för att vakta småsystkonen och husdjuren under tiden. Ett barn rymmer (Serja, vuxen). Man vill hitta barnet. Man söker först enligt de angivningar som mormor ger (men man hittar inte lillasyster). Mormor har sin mobil och ett foto av barnet i sin hand. Man hoppas att någon av barnen kommer på en bra idé.

Barnen hittar på att de ska ringa till nödcentralen. Mormor börjar ringa, men hon varken ser eller hör så bra. Samtal till nödcentralen (vuxen, polishatt, hörlurar). Nödcentralen vill veta: När har man senast sett lillasyster, adress och kännetecken. Var har man redan sökt? Vem ringer till 112?

Ett levande rollspel behöver en bakgrundshistoria.

Källor och bredvidläsningslitteratur

Bowman, S. & Lieberoth, A. (2018). Psychology and roleplaying games. Roleplaying game studies: Transmedia foundations, 245–264.

Feinstein, A. H., Mann, S. & Corsun, D. L. (2002). Charting the experiential territory: clarifying definitions and uses of computer simulations, games, and role play. Journal of Management Development, Vol. 21 (10), 732–744.

Goodwin, M. (2006). The hidden life of girls. Games of stance, status, and exclusion. Oxford: Blackwell.

Hakkarainen, P., Bredikyte, M., Jakkula, K., & Munter, H. (2013). Adult play guidance and children's play development in a narrative playworld. European Early Childhood Education Research Journal, 21(2), 213–225.

Henriksen, T. (2004). On the transmutation of educational roleplay: A critical reframing to the roleplay in order to meet the educational demands. Teoksessa M. Montola and J. Stenros (toim.) Beyond role and play: Tools, toys and theory for harnessing the imagination, Helsinki: Knudpunkt, 107–130.

Hyltoft, M. (2010). Four reasons why edularp works. Teoksessa K. Dombrowski (toim.), LARP: Einblicke. Braunschweig: Zauberfeder, 43–57.

- Laakso, M., Nylund, A., Kautto, A., Kanto, L. ja Tolonen, A. K. (2021). Kieli, leikki ja pelillisuus kehittymisen välineinä. Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja. Teoksessa M. Laakso, A. Nylund, A. Kautto, L. Kanto ja A. K. Tolonen (toim.), *Kieli, leikki ja pelillisuus. Puheen ja kielen tutkimuksen päivät 25.–26.3.2021.* (s. 3–9). Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistys. Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja, 53. <https://www.puhejakieli.fi/sites/puhejakieli.fi/files/kielileikkijapelillisuus2021open.pdf>
- Lepistö, J. & Helismaa, J. (2019). Turvallinen ja onnettomuuksista vapaa arki: Pelastustoimen toimintaohjelma onnettomuuksien ehkäisemiseksi. Helsinki: Sisäministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161956>
- Kemppinen, L. & Laakso, M. (2018). Pedagogisen liveroolipelin maailmoissa. Teoksessa P. Granö, M. Hiltunen ja T. Jokela. *Suhteessa maailmaan. Ympäristöt oppimisen avaajina.* Rovaniemi: Lapland University Press, 159–178.
- Kravtsov, G. & Kravtsova, E. (2010). Play in LS Vygotsky's nonclassical psychology. *Journal of Russian & East European Psychology*, 48(4), 25–41.
- Niskanen, N. (2021). Inklusiivisempaa ja turvallisempaa larppausta. Materiaalipaketti häirinnän torjuntaan ja ehkäisyyn. Blogi. <https://turvallisempaa.wordpress.com/> (Data inhäntä 28.3.2021.)
- Opetushallitus (2014). *Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet Helsinki: Opetushallitus.*
- Pellegrini, A. D. (2010). Games and play mean different things in an educational context. *Nature*, 467(7311), (27). <https://doi.org/10.1038/467027c>
- Pettersson, J. (2005). *Roolipelmanifesti.* Helsinki: Like
- Pihl, A., Peterson, L., & Pramling, N. (2018). Children remembering and reshaping stories in retelling. *Journal of Early Childhood Education Research*, 7(1), 127–146.
- Rainio, A. (2008). From resistance to involvement: Examining agency and control in a playworld activity. *Mind, Culture, and Activity*, 15(2), 115–140.
- Rainio, A. (2010). *Lionhearts of the playworld: An ethnographic case study of the development of agency in play pedagogy.* Dissertation study. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/19883>
- Simkins, D. (2014). *The arts of larp: Design, literacy, learning and community in liveaction role play.* Jefferson: McFarland.
- Stenberg, P.R. (2019). Osallistavan draamaprosessin yhteisöllinen suunnittelu: Pedagoginen malli ja toiminta digitaalisessa oppimisympäristössä. Väitöstutkimus. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/21170>
- Tykkyläinen, T. & Laakso, M. (2010). Fiveyearold girls negotiating pretend play: Proposals with the Finnish particle jooko. *Journal of pragmatics*, 42(1), 242–256.
- Uotinen, J. (2010). Aistimuksellisuus, autoetnografia ja ruumiillinen tietäminen. *Elore*, 17(1). <https://doi.org/10.30666/elore.78851>

Boken som innehåller nya metoder att organisera säkerhetsfostran, riktar sig till alla som jobbar inom småbarnspedagogiken: anställda och forskare samt personal inom undervisningsförvaltningen. Författarna till boken är yrkesverksamma inom förskolepedagogik, säkerhetspedagogik och räddningsinsatser.

Boken bygger på ett projekt som genomfördes 2020–2022 inom Åbo universitet. Tidpunkten för publiceringen är intressant, för i välfärdsområdesreformen har säkerhetsinformationsgången splittrats: räddningstjänsten har övergått till välfärdsområdena, medan småbarnspedagogerna stannade kvar i kommunerna.

Med boken vill vi stöda förskolepedagogernas och räddningspersonalens möjligheter att ordna pedagogiskt genomtänkta informationstillfällen om säkerhet riktade till barn. I början av varje kapitel finns en sammanfattning och i slutet finns färdiga frågor att använda och fundera över. Boken lämpar sig därför även som ett läromedel.

Tilläggsinformation:

<https://sites.utu.fi/kidisafe>

